

نقش همبستگی، انسجام و وحدت ملی به عنوان یک ظرفیت اساسی جهت مقابله با جنگ نرم دشمن

امیر هوشنگ خادم‌دقیق^۱

جعفر فیینی زاده بیدگلی^۲

مهدی رضاییان^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۲/۱۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۱/۲۴

چکیده

گروه‌های قومی مخالف جمهوری اسلامی، امکان و توانمندی بیشتری برای بسیج افکار عمومی و گروه‌های مختلف جمعیتی نسبت به گروه مخالف صرفاً ایدئولوژیک دارد. در واقع، ظرفیت مخالفین ایدئولوژیک برای اقناع و بسیج گروه‌های اجتماعی تا حد زیادی کاهش یافته و از این رو، تأکید بر مخالفین قوم‌گرا برای ضربه زدن به نظام مقدس جمهوری اسلامی، گزینه و امکان مناسب‌تری به شمار می‌رود. بنابراین سؤال پژوهش این است که نقش همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور جهت مقابله با جنگ نرم دشمنان چیست؟ برای پاسخ به این سؤال از روش تحقیق ترکیبی (کیفی - کمی) و ابزار گردآوری داده‌ها؛ فیش‌برداری (تحلیل کیفی مطالعات انجام شده) و انجام مصاحبه با تعداد ۲۰ نفر از نخبگان و خبرگان اطلاعاتی - امنیتی آشنا با سه حوزه امنیت ملی، انسجام و همبستگی ملی و جنگ نرم و همچنین توزیع پرسشنامه استفاده گردید. نتایج حاصل از تحقیق مؤید این مطلب است که توجه به هویت هستی‌شناختی (دینی)، هویت جامعه‌شناختی (ملی)، هویت انسان‌شناختی (قومی)، هویت جمعی، التزام به منافع ملی و افزایش مشارکت، ساخت هویت فراگیر، توسعه و تقویت دفاع همه‌جانبه ملی، الحاق به کنوانسیون جهانی تنوع فرهنگی، افزایش سطح وابستگی‌ها و اعتمادپذیری‌ها، تولید و بازتولید نیازهای فرهنگی و اخلاقی، ارتقاء ظرفیت راهبردی زبان فارسی، گسترش سرمایه اجتماعی در بین اقوام، تأمین امنیت اجتماعی گروه‌های قومی، ساخت گفتمان‌های ارزشی جامع، التزام به مظاهر نمادین ملی از عوامل مؤثر در ارتقاء سطح همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور جهت مقابله با جنگ نرم دشمنان است.

کلیدواژه‌ها: انسجام و وحدت ملی، همبستگی ملی، قوم‌گرایی، جنگ (قدرت و تهدید) نرم.

۱- دانشجوی دکتری امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی.

۲- دانشجوی دکتری امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی.

۳- دکترای امنیت ملی - عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی.

مقدمه

یکی از عوامل مؤثر در امنیت به‌ویژه امنیت نرم، انسجام و یکپارچگی اجتماعی و فرهنگی است. ارتباط و اتصال لایه‌های اجتماعی و تعامل اجزای نظام فرهنگی (فرهنگ آرمانی، فرهنگ عمومی، فرهنگ تخصصی و ...) در قالب یک نظام یکپارچه، ظرفیت‌های تولید قدرت فرهنگ (نرم) را افزایش داده و کارکرد نظام اجتماعی را به‌سوی یکپارچگی و انسجام ساختاری سوق می‌دهد.

انسجام ملی از دغدغه‌های کشورهای مستقل و زمینه‌ساز امنیت است، چراکه مشارکت زمینه‌ساز امنیت بوده و مشارکت در سایه وحدت ملی شکل می‌گیرد. انسجام ملی مقوله‌ای سیال و دینامیک بوده و مبتنی بر نوع برداشت از مفهوم اجتماع، مردم و حاکمیت بین جوامع غربی و شرقی متفاوت خواهد بود ولی برخی اصول، مشترک است مانند اصل اعتمادسازی. بنابراین مؤلفه‌های پویا و پایدار نسبت به استراتژی ملی دارد. (محرابی، ۱۳۸۷: ۱۲)

در ابتدای سال ۱۳۹۱ مقام معظم رهبری ۱۰ موضوع را برای برنامه‌ریزی و تعیین روش‌ها به مجمع تشخیص مصلحت نظام به‌عنوان اولویت‌های مجمع ابلاغ فرمودند که مسئله جمعیت، نخبگان و هویت سه مورد از آن‌ها بود (مینایی، زهدی، ۱۳۹۱: ۷۶)

هریک از قومیت‌ها به شکل بالقوه ظرفیت قابل توجهی برای ادغام در مصالح ملی، مشارکت سیاسی و حفظ و حراست از کشور دارند (سعدآبادی، پور عزت، عباسی، ۱۳۹۲: ۱۷۳) و بنابراین از جمله تهدیدهای مهم مترتب کشور، شروع جنگ نرم از طریق بکارگیری گروه‌های قومی علیه جامعه است و این مهم یکی از عوامل مؤثر به‌عنوان اهمیت و ضرورت تحقیق حاضر است. بنابراین نیل به وحدت و انسجام ملی مستلزم سرمایه‌گذاری مادی و معنوی فراوانی است (همان، ۱۷۴). بنابراین پدیده تنوع و کثرت قومی در ایران هم فرصت است و هم تهدید (امیدی، ۱۳۸۵: ۱۳۰) و ضروری است با توجه به هجمه دشمنان قسم‌خورده اسلام و مسلمین، به این مقوله بیش‌ازپیش توجه نمود. سرزمین ایران از نظر تنوع زبانی و قومی در جهان با ۲۴ درصد همانندی در رتبه شانزدهم قرار دارد درحالی‌که تانزانیا با ۷ درصد همانندی در رتبه اول تنوع زبانی و قومی است و کشورهای کره شمالی و جنوبی با ۱۰۰ درصد همانندی در رتبه آخر قرار می‌گیرند. (افتخاری، ۱۳۷۷: ۶۰ - ۲۷)

در ایران اگرچه زبان فارسی‌زبانان حدود ۶۰ درصد جمعیت را تشکیل می‌دهند اما وجود اقوام دیگر در درون این واحد ملی و تأثیرهای شگرف آن‌ها بر سیر تحولات تاریخی و اجتماعی واقعیتی انکارناپذیر است. (سعدآبادی و همکاران، ۱۳۹۲)

آنچه در بین تمامی ملل به عنوان عوامل ناامنی مشترک در حوزه عوامل فرهنگی و اجتماعی مطرح است دربرگیرنده شاخص‌هایی همانند مسائل قومی، نژادی و مذهبی هویتی، توسعه‌یافتگی مناطق مختلف، تغییرات جمعیتی اعم از مهاجرت به شهر و توسعه حاشیه‌نشینی، مهاجرت، تغییرات جمعیتی نخبگان و ... است که در صورت ضعف و یا گسترش بی‌رویه می‌تواند امنیت ملی را تحت تأثیر قرار دهد و کشور را با مشکلاتی فراوان مواجه سازند. انسجام اجتماعی و تغییرات جمعیتی از مؤلفه‌های عوامل فرهنگی و اجتماعی قدرت ملی محسوب می‌شود (حافظ نیا، ۱۳۷۹:

۲۴۸) و قدرت ملی مؤثرترین ابزار تأمین امنیت ملی به شمار می‌رود. (روشندل، ۱۳۸۸: ۹۹)

عوامل اجتماعی و فرهنگی در بین عوامل ملی بزرگ‌ترین نقش را در جهت نیل به امنیت ملی ایفا می‌نمایند و نقش‌آفرینی سایر عوامل را تحت تأثیر قرار می‌دهند. (مینایی و زهدی، ۱۳۹۱: ۷۳) بنابراین مسئله این تحقیق این چنین است «همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور در مقابله با جنگ نرم دشمنان چه نقشی دارد و برای افزایش تأثیر آنچه الگویی را می‌توان ارائه نمود؟»

با توجه به دغدغه محققین، هدف اصلی این تحقیق «تبیین نقش همبستگی، انسجام و وحدت ملی به عنوان یک ظرفیت اساسی جهت مقابله با جنگ نرم دشمنان» تعیین گردید که با افراز به هدف‌های فرعی ذیل قابل دستیابی است:

۱- شناخت عوامل و مؤلفه‌های همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور تأثیرگذار در مقابله با جنگ نرم دشمنان.

۲- ارائه الگوی توانمند ساز همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور.

و نظر به سؤال اصلی تحقیق «نقش همبستگی، انسجام و وحدت ملی ظرفیت‌های داخلی کشور در مقابله با جنگ نرم دشمنان چیست؟»، در طی پژوهش به سؤال‌های فرعی ذیل پاسخ داده خواهد شد:

۱- عوامل و مؤلفه‌های همبستگی، انسجام و وحدت ملی ظرفیت‌های داخلی کشور مؤثر در مقابله با جنگ نرم دشمنان کدامند؟

۲- الگوی توانمند ساز همبستگی، انسجام و وحدت ملی ظرفیت‌های داخلی کشور به منظور مقابله با جنگ نرم دشمنان چیست؟

این تحقیق از نوع کاربردی- توسعه‌ای و به روش تحلیل محتوایی بوده که با گردآوری داده‌ها و اسناد به روش کتابخانه‌ای در راستای پاسخ به سؤال‌های تحقیق بر مبنای تبیین عوامل و مؤلفه‌های

تأثیرگذار ظرفیت‌های داخلی کشور با رویکرد توانمندسازی همبستگی، انسجام و وحدت ملی در راستای مقابله با جنگ نرم دشمنان صورت گرفته است که در تعریفی عملیاتی انسجام ملی به‌عنوان اتحاد ارزشی، اعتقادی و فکری آحاد مردم و حکومت در مقابل توطئه بیگانگان و عوامل بحران‌آفرین داخلی که در قالب هویت یکپارچه تجلی می‌یابد، در نظر گرفته شده است و همچنین در این تحقیق همبستگی ملی هم به‌عنوان تجلی عینی انسجام ملی در حوزه‌های مختلف فکری و گفتمانی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تعریف شده که در واقع اقدام اجرایی ملت و حکومت منسجم در برابر تهدیدات بیگانگان و عوامل بحران‌زای داخلی است.

در این پژوهش تعریف عملیاتی جنگ نرم به معنی اعمال قدرت نرم دشمن در قالب روانی و رسانه‌ای (غیر سخت) به‌منظور تأثیرگذاری، ایجاد خلل، استحاله و اضمحلال ارزش‌ها، باورها، کلیت و اجزای هویت فردی و ملی و انسجام یک کشور است.

ابزار گردآوری داده‌ها فیش‌برداری و روش تجزیه و تحلیل به‌صورت کیفی و مباحثه‌ای با تعداد ۲۰ نفر از نخبگان و خبرگان اطلاعاتی - امنیتی آشنا با سه حوزه امنیت ملی، انسجام و همبستگی ملی و جنگ نرم است.

روایی این تحقیق از دو روش صورت پذیرفته است؛ روایی صوری که در آن از نظر و دیدگاه صاحب‌نظران در مورد محتوای سؤالات پرسشنامه استفاده شد و روایی سازه که بر مبنای آن از روش تحلیل عاملی به‌منظور تعیین میزان پوشش و ارزیابی متغیرهای پژوهش انجام گردید. به‌عبارتی دیگر برای به دست آوردن روایی پرسش‌نامه، سؤالات آن در اختیار کارشناسان مربوطه قرار گرفته و طی جلسه‌ای نسبت به استانداردسازی آن اقدام و توسط متخصصین بازنویسی و تأیید شده است. پس از تدوین پرسشنامه و برای اندازه‌گیری پایایی آن نیز، به نمونه آماری پژوهش حاضر پرسشنامه ارائه گردید و داده‌های حاصله از طریق شیوه آلفای کرونباخ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که ضریب آلفای کرونباخ کل که برابر با ۰/۹۳ بوده مؤید این ادعاست که پرسشنامه تهیه شده از پایایی بالایی برخوردار است.

پیشینه تحقیق

امیر کلبعلی (۱۳۸۶) در مقاله "تأثیر آشنایی با تاریخ، فرهنگ و تمدن اسلامی ایرانی در اتحاد ملی و انسجام اسلامی"، ضمن توجه به ابعاد فرهنگ، تاریخ و تمدن و نقش آن در انسجام ملی عنوان می‌کند و ضمن دسته‌بندی هویت به هویت هستی‌شناختی (دینی)، هویت جامعه‌شناختی (ملی) و هویت انسان‌شناختی (قومی) به تشریح برخی زیرمجموعه‌های این دسته‌بندی می‌پردازد و بر

اهمیت هویت دینی و جامعه‌شناختی تأکید می‌کند. در این مقاله به اهمیت شناخت و دانستن ریشه‌های مشترک و تاریخی اقوام در محافظت از هویت در مقابل تهدیدهای بیگانگان نیز اشاره شده است. (کلبعلی، ۱۳۸۶، صص ۶۰-۵۹)

فرزاد پور سعید (۱۳۸۶) در مقاله‌ای تحت عنوان "گونناگونی و انسجام ملی در جامعه ایرانی"، ضمن اشاره به تنوع جامعه ایرانی در حوزه تمدنی و اقوام که در میان حدود ۵۰ کشور دیگری که اسلام دین اصلی و رسمی آن‌هاست، کمتر دیده می‌شود. محوریت انسجام را به بحث اقوام داده و قومیت را رقیب حاکمیت ملی می‌داند. این مقاله چهار راهبرد مشخص «تأمین امنیت اجتماعی گروه‌های قومی»، «گسترش سرمایه اجتماعی در میان اقوام»، «ارتقاء ظرفیت راهبردی زبان فارسی به مثابه زبان ارتباطی» و «الحاق به کنوانسیون جهانی تنوع فرهنگی» را به عنوان راهکارهایی به منظور ارتقاء ضریب انسجام ملی در جامعه ناهمگون ایرانی پیشنهاد کرده است. (پور سعید، ۱۳۸۶: ۴۴)

علیرضا زهیری (۱۳۸۴) در مقاله "چیستی هویت ملی"، معتقد است که طرح جدی بحث هویت ملی، زمانی وارد مطالعات جامعه‌شناختی گردید که بحران‌هایی در جوامع پدید آمد و انسان‌ها در کنار هویت فردی خویش، به هویت جمعی که آن‌ها را به جمع بزرگ‌تری پیوند می‌داده است، توجه نموده‌اند. این هویت جمعی با شکل سیاسی زندگی انسان همساز بوده است. بنابراین هویت اجتماعی در کلی‌ترین مفهوم آن به خودآگاهی یک شخص در رابطه با دیگری اشاره دارد. با وجود این در روان‌شناسی اجتماعی، هویت جمعی با یک مفهوم خاص‌تر، یعنی خودآگاهی در چارچوب عضویت یک فرد در گروه‌های اجتماعی مختلف، دلالت می‌کند. این مفهوم از واژه هویت، بیشتر مرهون [مطالعات] «جی.اچ.مید» است که بر مفهوم اجتماعی «خود» تأکید کرده و استدلال می‌کند که تجربه افراد از خودشان، از منظر اجتماعی است که به آن تعلق دارند و هویت ملی، معنا سازی بر مبنای مجموعه‌ای به هم پیوسته از ویژگی‌های فرهنگی، تاریخی، سیاسی و جغرافیایی است که طی آن افراد در چارچوب عضویت در یک جامعه سیاسی، در قبال آن احساس همبستگی، تعهد و وفاداری می‌یابند. (زهیری، ۱۳۸۶: ۳۱)

روشندل (۱۳۸۸) به مؤلفه‌های جدید در کنار مؤلفه‌های سنتی اشاره کرده و عوامل قدرت ملی را در نه دسته به شرح: عوامل اقتصادی، عوامل نظامی، عوامل فرهنگی، عوامل اجتماعی، عوامل علمی، عوامل سیاسی، عوامل سرزمینی یا عوامل جغرافیای طبیعی، عوامل قضایی و عوامل فرامرزی طبقه‌بندی نموده است. گروه مطالعات امنیتی (۱۳۸۷) در تحقیقی عوامل فرهنگی و اجتماعی موردبررسی قرار می‌دهند و شاخص‌هایی به این شرح را در انسجام و تجانس اجتماعی

و تغییرات جمعیتی مؤثر می‌داند: متأثر شدن اعتقادهای مذهبی از اعتقادهای تعرض، تضعیف نقش و کارکرد زبان ملی، تضعیف تاریخ و بنیان‌های تمدنی مشترک یک ملت. (مینایی، زهدی، ۱۳۹۱)

عبدا... خانی در کتاب نظریه‌های امنیت (۱۳۸۳) مفهوم امنیت را در رویکرد سازه‌انگاری در شکل اجتماع امنیتی با مفهوم امنیت در مطالعات امنیتی ماده‌گرایانه (ماتریالیستی) دارای تفاوت‌هایی می‌داند. نخست آنکه آنان امنیت را فقط در چارچوب مضیق نظامی مردود می‌دانند و اظهار می‌دارند چنانچه یک اجتماع امنیتی در دون خود دچار جنگ باشد نمی‌توان آن را یک اجتماع امنیتی نامید. این تأکید نشان می‌دهد که برای سازه‌انگاران فقط امنیت نظامی و به‌بیان‌دیگر مصون بودن از تهدیدهای خارجی ملاک باشد بلکه امنیت در داخل اجتماعی و دیگر ابعاد و سطوح نیز مورد نظر است. دوم آنکه سازه‌انگاران به مسئله امنیت اعتماد و همکاری برای تحصیل امنیت تأکید دارند. این رویکرد به تحصیل امنیت نیز ناشی از اعتقاد آن به بستر اجتماعی امنیت است. (عبدا...خانی، ۱۳۸۳:۱۹۳)

بر اساس دیدگاه دابینز تعلق‌های ملی در چهار مؤلفه زمینه‌ای (تاریخ مشترک)، (دین مشترک)، (نژاد مشترک) و (حس میهن‌دوستی) دسته‌بندی می‌گردند. ملت‌سازی در قالب قومیت‌ها زمانی پایدار می‌گردد که مقدار آستانه این چهار مؤلفه حداکثر گردد. (سعدآبادی و همکاران، ۱۳۹۲)

کروگر و آگوا شس مؤلفه (زبان غیر مشترک)، (قوم‌گرایی بالا)، (تبار غیر مشترک)، (تحریک‌های کشورهای هم‌جوار)، (انزوای سیاسی و اجتماعی) و (محروریت نسبی اقتصادی، بهداشتی و آموزشی) را به‌منزله عوامل واگرایی قومیت‌ها در جریان ملت‌سازی شناسایی کردند. اسکات و دیویس (۲۰۰۷) در حوزه مدیریتی اقوام عوامل گوناگونی را مانع دستیابی به اجماع و اتفاق نظر عمومی می‌دانند. از نظر آن‌ها شیوع تبعیض و نابرابری یکی از مخرب‌ترین و مهم‌ترین عوامل است. به‌این ترتیب تشکیل ملت به‌جای ایجاد هم‌نیروزی، نوعی نیروی دافعه و هم‌نیروگاهی را به‌نظام اجتماعی تحمیل می‌کند (همان، ۱۳۹۲)

جاناتان ترنر در تئوری ساخت اجتماعی کلان خود، فرآیند تغییر و تحولات اجتماعی را در سه مرحله دسته‌بندی می‌کند که عبارت‌اند از فرآیند تمرکز اجتماعی^۱ (تقریب اجتماعی ساختارهای گسسته)، فرآیند تمایز پذیری^۲ (بروز ساختارهای جدید از درون ساختار منسجم قبلی) و فرآیند

^۱ compression

^۲ differentiation

انسجام^۱ (انسجام مجدد ساختارهای غیر منسجم در سطحی بالاتر از قبل). از سوی دیگر بسیاری از فیلسوفان اجتماعی نظیر هابز^۲ و دوتوکویل^۳ معتقدند اعتماد پایه اساسی نظم اجتماعی است. ارسطو سه چیز را مایه اعتماد می‌داند: نخست احساس خوب نسبت به یک فرد یا نهاد، دوم شخصیت اخلاقی فرد و یا وجهه اجتماعی نهاد و سوم حسن نیت فرد توأم با عمل (محرابی ۱۳۸۷: ۱۸)

اگوست کنت عوامل اجماع را در سه مقوله (مذهب، زبان و نظام تقسیم‌کار) تبیین می‌نماید (نقیب السادات، حیات مقدم، قدسی، ۱۳۹۱: ۸۴)

جدول (۱): جمع‌بندی عوامل و مؤلفه‌های مؤثر در انسجام ملی استخراج‌شده از پیشینه تحقیق (محقق ساخته)		
ردیف	نظریه‌پرداز	موضوعات و نظریه‌ها
۱	امیر کلبعلی	فرهنگ، تاریخ و تمدن
		هویت هستی‌شناختی (دینی)، هویت جامعه‌شناختی (ملی) و هویت انسان‌شناختی (قومی)
		شناخت ریشه‌های مشترک و تاریخی اقوام در محافظت از هویت در مقابل تهدیدهای بیگانگان
۲	فرزاد پور سعید	محوریت انسجام در بحث اقوام است و قومیت رقیب حاکمیت ملی
		چهار راهبرد ارتقاء ضریب انسجام ملی در جامعه ناهمگون ایرانی: «تأمین امنیت اجتماعی گروه‌های قومی»، «گسترش سرمایه اجتماعی در میان اقوام»، «ارتقاء ظرفیت راهبردی زبان فارسی به‌مثابه زبان ارتباطی» و «الحاق به کنوانسیون جهانی تنوع فرهنگی»
۳	علیرضا زهیری	هویت جمعی: مجموعه‌ای به‌هم‌پیوسته از ویژگی‌های فرهنگی، تاریخی، سیاسی و جغرافیایی
۴	روشندل	عوامل قدرت ملی: اقتصادی، نظامی، فرهنگی، اجتماعی، علمی،

¹ integration

² Hobbes

³ Alexis de Tocqueville

جدول (۱): جمع‌بندی عوامل و مؤلفه‌های مؤثر در انسجام ملی استخراج‌شده از پیشینه تحقیق (محقق ساخته)		
سیاسی، سرزمینی، قضایی و فرامرزی		
متأثر شدن اعتقادهای مذهبی از اعتقادهای تعرض، تضعیف نقش و کارکرد زبان ملی، تضعیف تاریخ و بنیان‌های تمدنی مشترک یک ملت	گروه مطالعات امنیتی	۵
داخلی و اجتماعی اعتماد و همکاری برای تحصیل امنیت	عبداله خانی بر مبنای نظریه سازه‌انگاران	۶
(تاریخ مشترک) (دین مشترک) (نژاد مشترک) و (حس میهن‌دوستی)	داینز	۷
(زبان غیر مشترک) (قوم‌گرایی بالا) (تبار غیر مشترک) (تحریک‌های کشورهای هم‌جوار) (انزوای سیاسی و اجتماعی) و (محرومیت نسبی اقتصادی، بهداشتی و آموزشی)	کروگر و آگوا	۸
جلوگیری از شیوع تبعیض و نابرابری	اسکات و دیویس	۹
فرآیند تمرکز اجتماعی، فرآیند تمایز پذیری و فرآیند انسجام	جاناتان ترنر	۱۰
اعتماد پایه اساسی نظم اجتماعی	هابز و توکویل	۱۱
احساس خوب نسبت به یک فرد یا نهاد، شخصیت اخلاقی فرد و وجهه اجتماعی نهاد و حسن نیت فرد با عمل	ارسطو	۱۲
مذهب، زبان و نظام تقسیم‌کار	آگوست کنت	۱۳

ادبیات و مبانی نظری

انسجام

انسجام در لغت به معنی یگانه شدن، یکتایی و یگانگی است. (دهخدا: ۱۳۴۹: ۳۲) از نظر اصطلاحی در یک مفهوم کلی عبارت است از اتحاد گروه‌های مردمی که بنا بر مصالح اجتماعی و شخصی یا گروهی و حزبی به صورت جماعت یا دسته‌های مختلف گرد هم می‌آیند و از هرگونه کشمکش و درگیری دور بوده و به مصالح می‌اندیشند. (محرابی، ۱۳۸۷: ۲۵)

انسجام اجتماعی

انسجام و یکپارچگی اجتماعی از عوامل تولیدکننده قدرت و ارتقاء دهنده ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی برای مقابله با تهدیدهای نرم است. ارتباط و تعامل لایه‌های اجتماعی بر اساس مبانی ایدئولوژیک، ارزش‌های فرهنگی و هنجارهای مشترک روابط اجتماعی را استحکام بخشیده و رفتارهای سیاسی را به سمت تقویت فرایندهای اجتماعی (نظام‌پذیری اجتماعی، مشارکت آگاهانه سیاسی و ...) سوق می‌دهد و از بروز ناپیوستگی رفتارهای اجتماعی و شکاف سیاسی در جامعه جلوگیری می‌کند. (مینایی و زهدی، ۱۳۹۱: ۸۳)

انسجام اجتماعی مجموعه‌ای از اهداف و ارزش‌های مشترکی است که اعضای یک گروه به آن تمایل دارند و این اهداف و ارزش‌ها نقش تعیین‌کننده‌ای در حیات آن گروه دارد. به تعبیر جاناتان ترنر، مفهوم انسجام برحسب مناسبی برای چندین فرایند مرتبط با یکدیگر بوده و اندازه آن برحسب میزان هماهنگی ساختاری و وحدت نمادی و همچنین تقابل و تضاد در بین واحدهای اجتماعی تغییر پیدا می‌کند. فرهنگ علوم اجتماعی در ازلن و پارکینسون انسجام به مفهوم اتصال یا پیوند گروه‌های قومی مختلف درون یک جامعه برای یک زندگی مشترک اجتماعی منظم به وسیله پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای عام تلقی شده است. ولی این فرآیند مستلزم محو یا ادغام هویت‌های مختلف نیست بلکه نیازمند نوعی الزام و تعهد به ارزش‌ها و اهداف مشترک است. (محرابی، ۱۳۸۷: صص ۲۴-۲۱)

انسجام ملی

انسجام ملی عبارت است از اتحاد آحاد مردم یک کشور اعم از اشخاص، جناح‌ها، احزاب، گروه‌های روشنفکری، سیاستمداران و مسئولان که از هرگونه کشمکش و ایجاد تفرقه داخلی و نفاق به دور بوده و مانع نفوذ دشمن به داخل مرزهای خویش می‌گردند، هرچند ممکن است. این جماعت از نظر اعتقادی و مذهبی و یا گرایش‌های فکری متفاوت باشند. مهم‌ترین اصل در انسجام ملی مقاومت در برابر آسیب‌پذیری است. (شایان فر، ۱۳۸۳، ۳)

مسئله همبستگی در کنار موضوعیت اجتماع و گروه‌بندی به سطح شخصیتی و فردی نیز ارتباط دارد به نحوی که نظام تربیتی و جامعه‌پذیری افراد به سویی جهت یابد که میل به وابستگی عاطفی تعمیم‌یافته و میل به خردورزی در سطوح ارزشی و ابزاری در انسان‌ها تقویت شود. (جهان‌بین، ۱۳۷۸: ۱۰۶)

عموم محققین سرمایه اجتماعی را زیربنای همبستگی ملی می‌دانند. منظور از سرمایه اجتماعی

منابعی است که افراد و گروه‌ها از طریق پیوند با یکدیگر و اعتماد به دست می‌آورند (شارع پور، ۱۳۸۰: ۲۹۳) یعنی سرمایه اجتماعی در روابط اجتماعی شکل می‌گیرد. لازمه همبستگی در شرایط متنوع فرهنگی، راهبرد یکپارچگی است.

سرمایه اجتماعی به سه شکل می‌تواند ظاهر شود:

- ۱- به صورت تکالیف و انتظاراتی که بستگی به میزان قابلیت اعتماد به محیط اجتماع دارد.
- ۲- ظرفیت اطلاعات برای انتقال و حرکت در ساختار اجتماعی تا بتوان پایه‌ای برای زبان مشترک ایجاد نمود.

۳- وجود ارزش که توأم با ضمانت اجرایی مؤثر باشد. (همان: ۳۰۴)

در این تحقیق انسجام ملی به عنوان اتحاد ارزشی، اعتقادی و فکری آحاد مردم و حکومت در مقابل توطئه بیگانگان و عوامل بحران آفرین داخلی که در قالب هویت یکپارچه تجلی می‌یابد، تعریف می‌شود.

مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

۱- پیوند: به معنی ارتباط افراد و گروه‌ها با یکدیگر که دو نوع عینی و ذهنی دارد و نوع ذهنی اهمیت بیشتری دارد. در هر اجتماعی ارزش‌ها بهترین عامل پیوند هستند که به‌عنوان دگر خواهی اخلاقی توسط دورکیم مطرح می‌شود.

۲- اعتماد: تمایل فرد به قبول ریسک اجتماعی مبتنی بر حس اطمینان به بروز رفتار مشخص حمایت‌کننده.

برای ارزیابی همبستگی ملی سنجش اعتماد به نهادهای مختلف اجتماعی ضرورت دارد، این عامل زمینه‌ساز عضویت افراد در گروه‌ها، سازمان‌ها و انجمن‌های مختلف و افزایش ارتباط می‌شود که خود سبب تعمیم اعتماد اجتماعی متقابل می‌شود.

برخی از نویسندگان چهار نوع انسجام را برشمرده‌اند که انسجام ملی مستلزم همه آن‌هاست.

الف) انسجام فرهنگی به معنای اشتراک کلی در ارزش‌ها

ب) انسجام هنجاری به معنای انسجام میان ارزش‌های فرهنگی و شیوه‌های رفتار، انسجام هنجاری زمانی پدید می‌آید که عناصر اصلی نظام فرهنگی یعنی ارزش‌های مشترک جامعه در ساختارهای نظام اجتماعی نهادینه شوند.

ج) انسجام ارتباطی به معنای گسترش ارتباطات در کل سیستم اجتماعی

د) انسجام کارکردی به معنای وابستگی متقابل اجزای نظام و عدم تغایر میان آن‌ها (صالحی

امیری، ۱۳۸۶: ۹۶)

اتحاد و وحدت در آموزه‌های قرآنی

قرآن کریم با دو راهبرد کلان به قضیه اتحاد می‌نگرد:

الف- راهبرد امت واحده:

این راهبرد مبتنی بر آیات شریفه زیر تبیین شده است:

۱- "وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءَ فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَىٰ شَفَا حُفْرَةٍ مِّنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُم مِّنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ" (آل عمران، ۱۰۳)

“و همگی به ریسمان خدا [قرآن و اسلام و هرگونه وسیله وحدت]، چنگ زنید و پراکنده نشوید! و نعمت (بزرگ) خدا را بر خود، به یاد آرید که چگونه دشمن یکدیگر بودید و او میان دل‌های شما، الفت ایجاد کرد و به برکت نعمت او، برادر شدید! و شما بر لب حفره‌ای از آتش بودید، خدا شمارا از آن نجات داد؛ این چنین، خداوند آیات خود را برای شما آشکار می‌سازد؛ شاید پذیرای هدایت شوید.”

این آیه بیانگر فلسفه اصلی نبوت و شریعت رسولان الهی که دعوت به توحید، پرستش خدای واحد و عدم پرستش خدایان متعدد است.

۲- "شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّىٰ بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ اللَّهُ يَجْتَبِي إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ يُنِيبُ (شوری، ۱۳)"

آیینی را برای شما تشریح کرد که به نوح توصیه کرده بود؛ و آنچه را بر تو وحی فرستادیم و به ابراهیم و موسی و عیسی سفارش کردیم این بود که: دین را برپا دارید و در آن تفرقه ایجاد نکنید! و بر مشرکان گران است آنچه شما آنان را به سوی دعوت می‌کنید! خداوند هر کس را بخواهد برمی‌گزیند و کسی را که به سوی او بازگردد هدایت می‌کند.

۳- "كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيُحْكَمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ" (بقره، ۲۱۳)

“مردم (در آغاز) یک دسته بودند؛ (و تضادی در میان آن‌ها وجود نداشت. به تدریج جوامع و طبقات پدید آمد و اختلافات و تضادهایی در میان آن‌ها پیدا شد، در این حال) خداوند، پیامبران را برانگیخت؛ تا مردم را بشارت و بیم دهند و کتاب آسمانی، که به سوی حق دعوت می‌کرد، با آن‌ها نازل نمود؛ تا در میان مردم، در آنچه اختلاف داشتند، داوری کند. (افراد باایمان، در آن اختلاف نکردند؛) تنها (گروهی از) کسانی که کتاب را دریافت داشته بودند و نشانه‌های روشن به آن‌ها رسیده بود، به خاطر انحراف از حق و ستمگری، در آن اختلاف کردند. خداوند، آن‌هایی را که ایمان آورده بودند، به حقیقت آنچه مورد اختلاف بود، به فرمان خودش، رهبری نمود. (اما افراد بی‌ایمان، هم چنان در گمراهی و اختلاف، باقی ماندند.) و خدا، هر کس را بخواهد، به راه راست هدایت می‌کند.”

۴- يا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ. (حجرات، ۱۳)

“ای مردم! ما شما را از یک مرد و زن آفریدیم و شما را تیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید؛ (این‌ها ملاک امتیاز نیست)، گرامی‌ترین شما نزد خداوند باتقواترین شماست؛ خداوند دانا و آگاه است.”

ب- راهبرد امت برگزیده :

در این دسته از آیات شریفه، ضمن تبیین جایگاه برتر امت اسلامی، بر لزوم انجام اقداماتی برای حفظ تفوق جامعه اسلامی از جمله امر به معروف و نهی از منکر، اطاعت از خدا و نبی (صلی الله علیه و اله) تأکید و برای آن‌ها جانشینی زمین را ترسیم می‌نماید. برخی از این آیات به شرح زیر می‌باشند:

۱- كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتٍ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِّنْهُمْ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ (آل عمران، ۱۱۰)

“شما بهترین امتی بودید که به سود انسان‌ها آفریده شده‌اند؛ (چه اینکه) امر به معروف و نهی از منکر می‌کنید و به خدا ایمان دارید. و اگر اهل کتاب، (به چنین برنامه و آیین درخشانی)، ایمان آورند، برای آن‌ها بهتر است! (ولی تنها) عده کمی از آن‌ها با ایمان‌اند و بیشتر آن‌ها فاسق‌اند، (و خارج از اطاعت پروردگار)”

۲- قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعاً الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ" (اعراف، ۱۵۸)

«بگو: «ای مردم! من فرستاده خدا به سوی همه شما هستم؛ همان خدایی که حکومت آسمان‌ها و زمین، از آن اوست؛ معبودی جز او نیست؛ زنده می‌کند و می‌میراند؛ پس ایمان بیاورید به خدا و فرستاده‌اش، آن پیامبر درس نخوانده‌ای که به خدا و کلماتش ایمان دارد؛ و از او پیروی کنید تا هدایت یابید.»

۳- "وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ" (قصص، ۵)
 «ما می‌خواهیم بر مستضعفان زمین منت نهیم و آنان را پیشوایان و وارثان روی زمین قرار دهیم.»
 در راستای تحقق امت واحده و برگزیده، قرآن کریم قبیله گرایی را امری مذموم دانسته و آن را در میان مشرکان امری جاری عنوان می‌نماید: "... لَّا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيْعًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ" (روم، ۳۱ و ۳۲) "از کسانی که دین خود را پراکنده ساختند و به دسته‌ها و گروه‌ها تقسیم شدند! و (عجب اینکه) هر گروهی به آنچه نزد آن‌هاست (دل بسته و) خوشحال‌اند!" این توصیه به دوری از اختلاف تا آنجا مورد توجه قرار می‌گیرد که خداوند آن را مایه ضلالت و گمراهی، پس از آمدن بینه و حجت می‌داند (آل عمران، ۱۰۵). مرجع حل اختلاف از دید قرآن کریم به روشنی بیان شده است، آنجا که خداوند متعال در سوره نساء آیه ۵۹ می‌فرماید "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا" ای کسانی که ایمان آورده‌اید! اطاعت کنید خدا را! و اطاعت کنید پیامبر خدا و اولوالأمر [اوصیای پیامبر] را! و هرگاه در چیزی نزاع داشتید، آن را به خدا و پیامبر بازگردانید (و از آن‌ها داوری بطلبید) اگر به خدا و روز رستاخیز ایمان دارید! این (کار) برای شما بهتر و عاقبت و پایانش نیکوتر است."

بر این اساس ابتدا خداوند، سپس رسول او و در نهایت مسلمانان مصلح مرجع حل اختلاف بین مسلمین هستند. (فائدان، ۱۳۸۶: صص ۴۵-۴۷)

قرآن کریم به مسئله اتحاد از بعد ملی و اجتماعی آن می‌نگرد و بر اهمیت آن میان جهانیان، ادیان، مسلمانان و نهاد خانواده تأکید دارد و پیوند میان قلوب مؤمنان را نوعی تصرف الهی می‌شمارد و برای حفظ آن، ارسال پیامبران به همراه شرایع را ضروری می‌داند. این واژه در قرآن با مضامین متنوعی چون موارد ذیل آمده است:

- امت واحده: ﴿كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً﴾ مردم (در آغاز) یک دسته بودند؛ (و تضادی در میان آنها وجود نداشت. به تدریج جوامع و طبقات پدید آمد و اختلافات و تضادهایی در میان آنها پیدا شد. / (بقره، ۲۱۳)

- اعتصام به حبل الله: ﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا...﴾ و همگی به ریسمان خدا [قرآن و اسلام و هرگونه وسیله وحدت]، چنگ زنید و پراکنده نشوید. / (آل عمران، ۱۰۳)

- کلمه سواء: ﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ...﴾ بگو: «ای اهل کتاب! بیایید به سوی سخنی که میان ما و شما یکسان است؛ که جز خداوند یگانه را نپرستیم و چیزی را همتای او قرار ندهیم» / (آل عمران، ۶۳) این به معنای باورهای دینی مشترک است که اهل کتاب نیز باید بدان ملزم باشند.

- صراط مستقیم: ﴿وَإِنْ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السَّبِيلَ فَتَفْرَقَ بَكُمُ السَّبِيلُ...﴾ این راه مستقیم من است، از آن پیروی کنید! و از راه‌های پراکنده (و انحرافی) پیروی نکنید / (انعام، ۱۵۳) آوردن این واژه به صورت مفرد در برابر واژه «سبیل» که گاه به صورت جمع می‌آید، حکایت از وحدت و یکپارچگی راه مؤمنان دارد

- تألیف میان دل‌ها: ﴿وَإِلَى اللَّهِ يَرْجِعُ قُلُوبُهُمْ...﴾ و دل‌های آنها را باهم، الفت داد! / (انفال، ۶۳) - اخوت و برادری: ﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَعْيُنِكُمْ﴾. مؤمنان برادر یکدیگرند؛ پس دو برادر خود را صلح و آشتی دهید / (حجرات، ۱۰)

- بنیان مرصوص: ﴿إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفَا كَانَهُمْ بَنِيانٍ مَرْصُوصٍ﴾. خداوند کسانی را دوست می‌دارد که در راه او پیکار می‌کنند گویی بنایی آهنین‌اند / (صف، ۳) این تعبیر بیانگر یکپارچگی مؤمنان در رویارویی با کافران است. (سلطانی رنای، ۱۳۸۶)

آثار اتحاد ملی در قرآن کریم

۱- امنیت و آرامش^۱ (آل عمران، ۱۰۳)

۲- برچیده شدن زمینه سلطه بیگانگان و استعمارگران^۱ (آیه ۴ سوره قصص)

^۱ «وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَادْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا... و همگی به ریسمان خدا [قرآن و اهل بیت علیهم السلام] چنگ زنید و پراکنده و گروه‌گروه نشوید؛ و نعمت خدا را بر خود یاد کنید آنگاه که [پیش از بعثت پیامبر و نزول قرآن] با یکدیگر دشمن بودید، پس میان دل‌های شما پیوند و الفت برقرار کرد، در نتیجه به رحمت و لطف او باهم برادر شدید...»

۳- حفظ استواری و استحکام^۲ (آیه ۴۵ سوره انفال)

۴- حفظ قدرت و هیمنه^۳ (انفال، ۶۰) (همان)

اتحاد و انسجام دینی در کلام و سخن پیامبر (صلی الله علیه و اله وسلم)

۱- توصیه بر پرهیز از تفرقه و تشتت: تا آنجا که به نقل از سیوطی حضرت دستور اکید بر قتل فتنه گران می دهند و به زیبایی مقوله وحدت را این گونه بیان می فرمایند: بر شما باد جماعت و وحدت، به درستی که گرگ گوسفندی را که از گله دور شده باشد می خورد، بر شما باد وحدت و جماعت، پس شیطان یگانگی و وحدت را به تفرقه و دوری تبدیل می سازد. هر که می خواهد به بهشت راه یابد باید با اجتماع همراه باشد.

۲- نفی برتری طلبی نژادی

۳- نفی قومیت گرایی و تفاخرات قبیله ای

۴- ترویج روحیه برادری و محبت (فائدان، ۱۳۸۶: صص ۵۷-۵۶)

وحدت و اتحاد اسلامی در سیره حضرت امام علی (علیه السلام)
امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) با گفتار و عمل تأکید بسیار زیادی بر حفظ وحدت مسلمین داشتند، این موارد را می توان در سطوح زیر جمع بندی نمود:

۱- بازگویی تأثیر سیره پیامبر اکرم (صلی الله علیه و اله وسلم) در ایجاد انسجام اسلامی

۲- دعوت به وحدت و اتحاد و پرهیز از اختلاف

۱۱ "إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَ جَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضِعُّ طَائِفَهُ مِنْهُمْ يُدَبِّحُ أَبْنَاءَهُمْ وَ يَسْتَحْيِي نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ همانا فرعون [در سرزمین مصر] برتری جویی و سرکشی کرد و مردمش را گروه گروه ساخت، در حالی که گروهی از آنان را ناتوان و زبون گرفت، پسرانشان را سر می برید و زنانشان را [برای بیگاری گرفتن] زنده می گذاشت؛ بی تردید او از مفسدان بود."

۱۲ "يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قَاتَيْتُمْ فِئَةً فَانظُرُوا وَ اذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ای اهل ایمان! هنگامی که [در میدان نبرد] با گروهی [از مشرکان و کافران] برخورد کردید، ایستادگی نمایید و خدا را بسیار یاد کنید تا رستگار شوید."

۱۳ "وَ اَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ وَ اٰخِرِينَ مِنْ ذُوْنِهِمْ لَا تَعْلَمُوْنَهُمْ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ... در برابر آنان آنچه در قدرت و توان دارید از نیرو [و نفرات و سازوبرگ جنگی] و اسبان ورزیده [برای جنگ] آماده کنید تا به وسیله آنها دشمن خدا و دشمن خودتان و دشمنانی غیر ایشان را که نمی شناسید، ولی خدا آنان را می شناسد بترسانید."

۳- ارتباطات، عطف و صلح و صلوات

۴- دستور به دوری از اختلاف

۵- عمل امام علی (علیه السلام) و حفظ اتحاد اسلامی (هادی، ۱۳۸۶)

انسجام ملی در کلام امام خمینی (رضوان الله تعالی علیه)

امام (رضوان الله تعالی علیه) در سال‌های اول پیروزی انقلاب اسلامی تأکید بسیار زیادی بر حفظ انسجام می‌فرمودند به‌عنوان مثال فقط در سال ۵۸، در بیست و یک سخنرانی و پیام بر حفظ انسجام ملی و پرهیز از چند گروه شدن مردم تأکید کرده‌اند. پرداختن به دیدگاه‌های عالمانه و عارفانه ایشان در خصوص این موضوع، تحقیقی جداگانه را می‌طلبد ولی در ادامه به برخی از فرمایشات ایشان در این خصوص اشاره می‌شود:

۱- لزوم انسجام و اتحاد مردم در قالب گروه اسلامی:

"شما آقایان که ان شاء الله تشریف می‌برید و موفق می‌شوید و مردم را هدایت می‌کنید، اولاً دعوت کنید همه را به وحدت کلمه خدای تبارک و تعالی امر فرموده است: [واعتصموا بحبل الله] اجتماع لکن اجتماع با تشبث به حبل الله. هر اجتماعی مطلوب نیست [واعتصموا بحبل الله] مطلوب است، همان است که [اقراء باسم ربک] اسم رب همان ریسمانی است که همه به آن باید اعتصام کنند. مردم را دعوت کنید به وحدت، دعوت کنید به اینکه گروه گروه نشوند. الان مشغولند شیاطین به اینکه این انسجامی که پیدا شد برای ملت ما و با این انسجام پیش بردند و بحمد الله پیروز شدند تا اینجا، این را به همش بزنند، گروه گروه کنند، حزب کذا، حزب کذا، جمعیت کذا. چه اسم رویش بگذارند جمعیت اسلامی کذا، چه اسم بگذارند جمعیت دمکراتیک کذا، امروز، روز این نیست که تکه تکه بشود این مملکت، گروه گروه بشوند این‌ها امروز تمام گروه‌ها باید ادغام بشود در یک گروه و آن گروه اسلامی است." (صحیفه نور، ج ۷ ص ۲۲۹)

امام (رضوان الله تعالی علیه) در وصیت نامه سیاسی و الهی شان نیز بر اتحاد و انسجام تأکید دارند:

"توصیه اینجانب به مسلمین و خصوص ایرانیان به‌ویژه در عصر حاضر آن است که در مقابل این توطئه‌ها عکس العمل نشان داده و به انسجام و وحدت خود به هر راه ممکن افزایش دهند و کفار و منافقان را مأیوس نمایند." (صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۱۷۵)

^۱بیانات در جمع طلاب و روحانیون حوزه علمیه قم (۵۸/۴/۷)

۲- انسجام ملی رمز مقابله در مقابل ابرقدرت‌ها و نظام‌های فاسد

"همه با هم یکصدا یک مطلب داشتید و این سد را شکستید. این دشمن‌های شما لمس کردند این مطلب را. آن وقت علمی بود، حالا عینی شد که لمس کردند این مطلب را که با انسجام این قوا با هم، دانشگاه و روحانی با هم، همه بازار با هم، با کارگر و - عرض بکنم - سایرین، اداری و غیر اداری با هم، این‌ها وقتی منسجم شدند حتی ابر قدرت‌ها نمی‌توانند کاری انجام بدهند چنانچه نتوانستند".^۱ (صحیفه نور، ج ۷، ص ۲۱۵)

امام (رحمت الله علیه) راه نجات از حکومت‌های فاسد را انسجام می‌دانند و می‌فرمایند: "تا ملت‌ها یک همچو بیداری پیدا نکنند و تا ملت‌ها یک همچو انسجامی پیدا نکنند، باید بدانند که محکوم به حکومت‌های فاسد و محکوم به امریکای جنایتکار و سایر ابرقدرت‌ها هستند."^۲ (صحیفه نور، ج ۱۶، ص ۱۹۸)

۳- توجه به نقش عملیات روانی در انسجام ملی

"از آنجا که تبلیغات اساس کار است و موجب تشتت و یا انسجام یک ملت است، شما هماهنگی و اتحادتان را حفظ کنید و تنها در حفظ اتحاد و هماهنگی است که پیروز می‌شویم و الا شکست خواهیم خورد و دوباره تحت سلطه قدرتی دیگر قرار خواهیم گرفت."^۳ (صحیفه نور، ج ۱۵، ص ۲۱۹)

۴- حب نفس ریشه اختلاف

ایشان ریشه اختلاف را حب نفس می‌دانند و عنوان می‌فرمایند: "اتحاد کلمه ملت را به اینجا رسانده است، خودمان اختلاف پیدا کنیم! و این را من به شما عرض کنم، ما و شما نباید خودمان را بازی بدهیم. اختلاف ریشه‌اش از حب نفس است"^۴ (صحیفه نور، ج ۱۸، ص ۴۶)

انسجام ملی و اسلامی در کلام امام خامنه ای (مدظله العالی)

بیانات بسیاری از مقام معظم فرماندهی کل قوا حضرت آیت الله العظمی امام خامنه ای (مدظله العالی) در حوزه انسجام ذکر شده است، توجه معظم له به انسجام و اتحاد تنها محدود به حوزه ملی و بین مردم و مسئولان نیست، بلکه ایشان به اتحاد بین جوامع اسلامی نیز تاکید داشته و این

^۱ بیانات در جمع گروهی از اعضای انجمن اسلامی دانشگاه تربیت (۵۸/۴/۶)

^۲ بیانات در جمع نمایندگان نهضت‌های آزادی‌بخش جهان (۶۱/۳/۲۳)

^۳ بیانات در جمع اعضای شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی و ستاد (۶۰/۸/۲۴)

^۴ بیانات در جمع نمایندگان مجلس خبرگان (۶۲/۴/۲۸)

موضوع را مقدمه حل بسیاری از مشکلات مسلمین می‌داند. (بیانات، مورخ ۸۹/۱۲/۱) در ادامه به محورهای برخی از بیانات ایشان طی ۱۰ سال اخیر که با روش تحلیل محتوا از سایت دفتر معظم له اقتباس شده است^۱ در موضوع انسجام ملی پرداخته می‌شود:

- ۱- حمایت از دولت در نظام اسلامی از سوی تمامی آحاد جامعه. (بیانات مورخ ۹۴/۱/۱)
 - ۲- ضرورت اتحاد و اتفاق ملی و خطا بودن دودستگی. (بیانات مورخ ۹۳/۱۰/۱۷)
 - ۳- توصیه به مسئولان، نخبگان سیاسی و دینی بر تکیه بر اتحاد و انسجام ملی. (بیانات مورخ ۹۲/۵/۱۸)
 - ۴- ایمان به خدا و اتحاد دو عامل ایستادگی و مقاوم ماندن کشور. (بیانات مورخ ۹۲/۵/۱۸)
 - ۵- وابستگی یاس کم شدن فشارهای دشمنان به اتحاد و انسجام مردم با نظام. (بیانات مورخ ۹۲/۳/۲۲)
 - ۶- قانون وسیله حفظ وحدت ملی. (بیانات مورخ ۹۲/۲/۲۵)
 - ۷- اختلافات مسئولین زمینه ساز خدشه به انسجام ملی. (بیانات مورخ ۹۱/۵/۳)
 - ۸- حفظ اتحاد و همدلی از وظایف مسئولین. (بیانات مورخ ۹۰/۱۱/۱۴)
 - ۹- ساخت مستحکم نظام جمهوری اسلامی و اتحاد ملی و نزدیکی دل‌ها میان آحاد ملت، بزرگ‌ترین عامل بازدارنده (بیانات مورخ ۹۰/۰۸/۱۹)
 - ۱۰- ضرورت حفظ همدلی بین مردم در مقطع حساس کنونی تاریخی (بیانات مورخ ۹۰/۶/۹)
 - ۱۱- نقشه دشمن به ایجاد اختلافات قومی و مذهبی در کشور (بیانات در تاریخ‌های ۹۰/۱/۱)
- (۸۷/۲/۱۹) (۸۴/۱/۱)
- ۱۲- اتحاد و اتفاق ملی عامل دستاوردهای کنونی انقلاب. (بیانات مورخ ۸۷/۷/۱۰)
 - ۱۳- ایمان دینی و توحیدی عامل اتحاد و انسجام ملی. (بیانات مورخ ۸۶/۷/۲۱)
 - ۱۴- انسجام و اتحاد کلمه و همدلی زمینه ساز عزت و هیبت کشور در سیاست خارجی و مسائل جهانی. (بیانات مورخ ۸۴/۳/۸)
 - ۱۵- همبستگی ملی و همدلی، مهم‌ترین سلاح ملت ایران برای خنثی کردن تهدیدها. (بیانات مورخ ۸۴/۱/۱)

بیانات معظم له در زمینه اعتماد به نفس ملی و نقش آن در ایستادگی ملی در مقابل دشمنان نیز در مقاله دیگری جمع بندی شده است. (فیروز آبادی و رضائیان، ۱۳۹۰) از همراهی شاخص‌های

^۱ www.khamemei.ir

اعتماد به نفس ملی و انسجام ملی توان این گونه نتیجه گرفت که این دو عامل قدرت مقابله نظام با دشمنان را افزایش داده و توان توسعه دستاوردهای نظام را بهبود خواهند بخشید.

همبستگی ملی

فراتر از انسجام ملی، همبستگی ملی است و آن زمانی ایجاد می شود که بتوان یک گفتمان مسلط ایجاد کرد، گفتمان چترگونه ای که همه در ذیل آن، تقاضای خود را برآورده و قابل برآورده شدن بدانند. جامعه ای که به سمت همبستگی پیش می رود چهار شاخصه اصلی دارد: مشارکت اجتماعی، پذیرش اختلاف (اختلاف سلیق، علایق، دیدگاه ها)، کاهش تعارضات و کاستن از تعلقات خاص گرایانه در جهت افزایش علایق عام گرایانه (مقصودی، ۱۳۸۰: ۸۰)

همبستگی ملی برآمده از دو وجه اساسی است:

۱- انسجام ملی که بعد نرم افزاری است.

۲- انسجام نظام مند که بعد سخت افزاری انسجام اجتماعی است. انسجام نظام مند دارای چهارگونه ارتباط می باشد: الف) ارتباط سیاسی (رابطه قدرت)، ب) ارتباط گفتمانی و فکری، ج) ارتباط اقتصادی (مبادله ای) و د) ارتباط دوستی. (محرابی، ۱۳۸۷: ۳۱)

براین مبنا وجود ارزش های مشترک بین چند گروه می تواند عامل انسجام باشد.

بسیاری از دانشمندان بر همبستگی ارزشی تأکید دارند که دارای ماهیت تغییر به راحتی نبوده و با تمسک به دیرینگی تاریخی حتی به سایر همبستگی ها نیرودهنده است.

همبستگی ملی برای تمام جوامع اصلی اساسی است ولی موانعی برای تضعیف همبستگی ملی وجود دارد که به چهار دسته اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی قابل دسته بندی است. در حوزه اقتصادی موانع عمده همبستگی مانند توسعه ناموزون، نابرابری منطقه ای و دوران گذار، در حوزه سیاسی، رعایت نشدن قوانین نوشته و نانوشته از سوی نخبگان جامعه، در حوزه فرهنگ پایین بودن سطح تعمیم ارزش نسبت به مفاهیم کلیدی مانند خود، جهان، انسان و جامعه، خاص گرایی و عدم تعمیم امور با ارزش به همه که تولید غضب اخلاقی در افراد و جامعه می نماید و به نفاق و تضاد می انجامد، تراکم و اشباع هنجارها و قواعد در جامعه و در حوزه اجتماعی پایین بودن چگالی روابط اجتماعی به ویژه روابط بین گروهی، عدم وجود واسطه بین گروه های حاکم و طبقات دیگر، پایین بودن تعداد گروه ها و هویت اجتماعی، پایین بودن میزان شعاع اعتماد اجتماعی در جامعه بین مردم از یک سو و مردم و دولت، یا دولت و مردم از سوی دیگر از مهم ترین موانع همبستگی به حساب می آید. (چلبی، ۱۳۷۹: ۴۳)

در این تحقیق همبستگی ملی به عنوان تجلی عینی انسجام ملی در حوزه‌های مختلف فکری و گفتمانی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی تعریف می‌شود که در واقع اقدام اجرایی ملت و حکومت منسجم در برابر تهدیدات بیگانگان و عوامل بحران زای داخلی تعریف می‌شود.

قوم‌گرایی

تنوع قومیتی به‌عنوان یک واقعیت تاریخی سیاسی همواره با جغرافیای سیاسی ایران پیوند خورده و ایران به لحاظ تنوع زبانی و قومی جزو ده کشور نخست جهان قرار دارد. قوم‌گرایی را می‌توان این‌گونه تعریف کرد: احساس منشا مشترک (خیالی یا واقعی) سرنوشت مشترک، انحصار نسبی ارزش‌های مشترک که به سبب تقسیم‌بندی جوامع به خانواده‌های سیاسی مجزا می‌شود. یکی از مهم‌ترین جریان‌های تجزیه‌کننده همبستگی در جامعه، قوم‌گرایی است (نقیب‌السادات و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۵)

کارل کوهن اجتماعات سیاسی را متشکل از اکثریت حاکم و اقلیت می‌داند که گروه‌های قومی جزئی از این اقلیت‌ها هستند (محرابی، ۱۳۸۷: ۳۴)

روح‌الامینی قومیت را به خودآگاهی سیاسی گروه‌های مختلف زبانی، مذهبی و نژادی در یک سرزمین نسبت به هویت خود و نیز تفاوت‌های قابل‌شدن بین خود و گروه‌های ساکن در همان منطقه تلقی می‌کند. (روح‌الامینی، ۱۳۷۲: ۱۵).

در تعلق‌های ملی، سه عامل (نژاد مشترک)، (تاریخ مشترک) و (آیین و سنن مشترک) همبستگی بسیار بالایی دارند به گونه‌ای که برای هر قومیت یا هر سه این عوامل به‌عنوان تعلق‌های ملی به شمار آمده است. (سعدآبادی و همکاران، ۱۳۹۲)

ابعاد هویت ملی

بُعد اجتماعی هویت ملی: بُعد اجتماعی هویت ملی در ارتباط با کیفیت روابط اجتماعی فرد با نظام کلان اجتماعی است. در صورت تقویت مناسبات و روابط فرد با جامعه، هویت جمعی فرد در سطح ملی شکل می‌گیرد

بُعد تاریخی هویت ملی: هویت تاریخی را می‌توان آگاهی و دانش به پیشینه تاریخی و احساس تعلق خاطر تاریخی و اهتمام تاریخی دانست

بُعد جغرافیایی هویت ملی: هویت ملی هر ملت در درجه نخست زاینده محیط جغرافیایی آن ملت است، محیط جغرافیایی تبلور فیزیکی، عینی، ملموس و مشهود هویت ملی به حساب می‌آید

بعد سیاسی هویت ملی: تعلق به یک واحد سیاسی به عنوان یک عنصر ملی مستلزم تعلق به دولت، نظام سیاسی و ارزش های مشروعیت بخش حکومت در هویت ملی است این امر علاوه بر پیوند ملی میان اعضای نظام سیاسی، عامل همبستگی ملی نیز می شود..

بعد دینی هویت ملی: دین مهم ترین منبع برای هویت و معنابخشی است، چرا که به پرسش های بنیادین پاسخ می دهد، به زندگی جهت می بخشد، روابط اجتماعی را تحکیم می بخشد و وحدت اعتقادی ایجاد می کند.

بعد فرهنگی هویت ملی: پیوند میان فرهنگ و هویت چنان عمیق است که اغلب هویت را پدیده ای فرهنگی می دانند و برای فرهنگ، شأن مستقلی در هویت قائلند. در جهان معاصر، هویت فرهنگی در مقایسه با دیگر ابعاد هویت، اهمیت فزاینده ای یافته است (زهیری، ۱۳۸۴: ۳۴)

در برخی پژوهش ها، از چهار دسته ارزش های ملی، دینی، جامعه ای و انسانی به عنوان عناصر تشکیل دهنده هویت ملی، سخن به میان آمده است. ارزش های ملی، تمامی مشترکات فرهنگی اعم از سرزمین، زبان، نمادهای ملی، سنت ها و ادبیات ملی را شامل می شود. اما آنچه مسلم است یکی از کارویژه های هویت ملی، انسجام و یکپارچگی ملی است.

جوامع در حال نوسازی، نوعی تقسیم کار بر اساس هنجارهای غیر بومی انجام می گیرد که به سختی جایگاهی برای پذیرش و درونی شدن در فرد و اجتماع خواهد یافت. همین امر باعث اختلال در شئون جامعه، سرخوردگی، نابسامانی و بی هویتی افراد می گردد. به تعبیر دیگر توسعه نامتوازن باعث پس افتادگی فرهنگی می شود. بدین معنا که جنبه مادی و تکنولوژیکی فرهنگ تغییر کرده، ولی جنبه غیر مادی آن که شامل هنجارها، ارزش ها، باورها و نهادهایی از قبیل خانواده و مذهب است تغییر نمی کند و یا نمی تواند فرهنگ جدیدی را با کارکرد و تعادل جدید جایگزین آن کند.

لوسین پای معتقد است چهار شکل اصلی از بحران هویت وجود دارد. اولین نوع بحران مزبور به احساسات مربوط به سرزمین و رابطه فضای جغرافیایی با احساسات ناسیونالیستی ارتباط می یابد؛ دومین شکل آن وقتی رخ می دهد که ساختار اجتماعی و به ویژه تقسیمات طبقاتی چنان گسترش یابد که مانع وحدت ملی کارآمد گردد؛ سومین صورت آن با تعارض بین هویت های قومی یا دیگر هویت های فرو ملی و تعهد به یک هویت ملی مشترک سر و کار دارد. چهارمین شکل بحران هویت در اثر پیامدهای روان شناسانه تغییر اجتماعی سریع و احساسات دوگانه در قبال بیگانگان ایجاد می شود. این نوع از بحران هویت، عموماً شکل احساسات عمیقاً مختلط راجع به

جهان مدرن و سنت‌های تاریخی یک فرد را به خود می‌گیرد. (همان: صص ۴۱-۳۷)

جدول (۲): جمع‌بندی عوامل و مؤلفه‌های مؤثر در انسجام ملی استخراج‌شده از ادبیات و مبانی نظری تحقیق (محقق ساخته)		ردیف	عوامل م مؤلفه‌ها	توضیحات	
۱	انسجام و وحدت ملی	پیوند گروه‌های قومی مختلف درون یک جامعه با نوعی الزام و تعهد به ارزش‌ها و اهداف مشترک	ارتباط و تعامل لایه‌های اجتماعی براساس مبانی ایدئولوژیک، ارزش‌های فرهنگی و هنجارهای مشترک	تقویت فرایندهای اجتماعی (نظام پذیری اجتماعی، مشارکت آگاهانه سیاسی و ...)	
				و کاهش بروز ناپیوستگی رفتارهای اجتماعی و شکاف سیاسی در جامعه	
				سرمایه اجتماعی مشتمل بر سه بخش: ۱- تکالیف و انتظارات ۲- ظرفیت اطلاعات ۳- وجود ارزش‌هایی توأم با ضمانت اجرایی	
				انسجام فرهنگی: اشتراک کلی در ارزش‌ها	
				انسجام هنجاری: انسجام بین ارزش‌های فرهنگی و شیوه‌های رفتار	
				انسجام ارتباطی: گسترش ارتباطات در کل سیستم اجتماعی	
				انسجام کارکردی: وابستگی متقابل اجزای نظام و عدم تغایر میان آن‌ها	
				ایجاد گفتمان مسلط	
۲	همبستگی ملی	نرم‌افزاری	مشارکت اجتماعی، پذیرش اختلاف (اختلاف سلیق، علایق، دیدگاه‌ها)، کاهش تعارضات و کاستن از تعلقات خاص‌گرایانه در جهت افزایش علایق عام‌گرایانه	اجماع شهروندان بر سر ارزش‌های مشترک	
				سخت‌افزاری	الف) ارتباط سیاسی (رابطه قدرت)، ب) ارتباط گفتمانی و فکری، ج) ارتباط اقتصادی (مبادله‌ای) و د) ارتباط دوستی
					در حوزه اقتصادی: توسعه ناموزون، نابرابری منطقه‌ای و
		جلوگیری از			

جدول (۲): جمع‌بندی عوامل و مؤلفه‌های مؤثر در انسجام ملی استخراج‌شده از ادبیات و مبانی نظری تحقیق (محقق ساخته)				
دوران گذار	شکاف‌ها			
				در حوزه سیاسی: رعایت نشدن قوانین نوشته و نانوشته از سوی نخبگان جامعه
				در حوزه فرهنگ: پایین بودن سطح تعمیم ارزش نسبت به مفاهیم کلیدی مانند خود، جهان، انسان و جامعه، خاص‌گرایی و عدم تعمیم امور با ارزش به همه
ایجاد همبستگی ارزشی و جلوگیری از انشقاق فرهنگی				
آیین و سنن مشترک		قوم‌گرایی	۳	
تاریخ مشترک				
نژاد مشترک				
کیفیت روابط اجتماعی فرد با نظام کلان اجتماعی	اجتماعی	هویت	۴	
آگاهی و دانش به پیشینه تاریخی و احساس تعلق خاطر تاریخی و اهتمام تاریخی	تاریخی			
تبلور فیزیکی، عینی، ملموس و مشهود	جغرافیایی			
تعلق به دولت، نظام سیاسی و ارزش‌های مشروعیت بخش حکومت	سیاسی			
مهم‌ترین منبع برای هویت و معنابخشی: به پرسش‌های بنیادین پاسخ می‌دهد، به زندگی جهت می‌بخشد، روابط اجتماعی را تحکیم می‌بخشد و وحدت اعتقادی ایجاد می‌کند	دینی			
هویت پدیده‌ای فرهنگی است.	فرهنگی			

جنگ / قدرت / تهدید نرم

حرکتی که به‌عنوان مقدمه جنگ نظامی مطرح می‌شود و روحیه طرف مقابل را هدف گرفته است و تمام برنامه‌ریزی‌هایی که در این چارچوب است جنگ نرم تعریف می‌شود. (محبیان، ۱۳۸۷):

اصطلاح جنگ نرم در برابر جنگ سخت که اغلب با آن آشنایی دارند در حقیقت شامل هرگونه اقدام روانی و تبلیغات رسانه‌ای که از سوی مهاجم با مهاجمان جامعه هدف با گروه هدف را نشانه می‌گیرد و بدون درگیری نظامی و گشوده شدن آن تنش و با استفاده از جنگ روانی، رایانه‌ای، اینترنتی، براندازی نرم، راه‌اندازی شبکه‌های رادیویی و تلویزیونی و شبکه‌سازی جامعه هدف را به انفعال یا شکست وامی‌دارد. (صبوری و مرادی صالح، ۱۳۹۱: ۹۴)

جان کالینز تئورسین دانشگاه ملی جنگ آمریکا جنگ نرم را این‌گونه تعریف می‌کند: استفاده طراحی شده از تبلیغات و ابزارهای مربوط به آن برای نفوذ در مختصات فکری دشمن با استفاده از شیوه‌هایی که موجب پیشرفت مقاصد امنیت ملی مجری می‌شود (جان کالینز، ۱۳۷۰: ۲۸۷)

ارتش ایالات متحده در آیین رزمی خود جنگ نرم را بدین‌صورت تعریف نموده است استفاده دقیق و طراحی شده از تبلیغات و دیگر اعمالی است که منظور اصلی آن تأثیرگذاری بر عقیده احساس تعامل و رفتار دشمن گروه بی‌طرف با دوست است به‌نحوی که برای آورده مقاصد و اهداف ملی پشتیبان باشد. (صبوری و مرادی صالح، ۱۳۹۱: ۹۶)

تهدید نرم را می‌توان تهدیدی دانست که باعث دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری موردقبول یک نظام سیاسی گردد. تهدید نرم نوعی اعمال قدرت با روش‌های نرم‌افزارانه در ابعاد سه‌گانه حکومت، اقتصاد و فرهنگ است که از طریق تأثیر بر اندیشه و الگوهای رفتاری در این حوزه‌ها و جایگزینی الگوهای رفتاری بازیگر مهاجم محقق می‌شود به این معنی که باور، اندیشه و زیرساخت‌های فکری نظام سیاسی مورد آماج تغییر می‌کند و در نتیجه الگوی رفتاری آن کشور در محیط داخلی و خارجی دستخوش دگرگونی می‌شود. هدف اصلی از تهدید نرم، حذف باورمندی نخبگان و مردم یک نظام سیاسی سلب اراده و روحیه مقاومت و در مجموع استحاله فرهنگی _ سیاسی است. تهدید نرم به روحیه ملی به‌عنوان یکی از عوامل قدرت ملی خدشه وارد می‌کند عزم و اراده ملت را از بین می‌برد مقاومت و دفاع از آرمان و سیاست‌های نظام را تضعیف می‌کند و در نهایت زمینه‌های لازم را برای تسلط بر سرزمین و فروپاشی نظام سیاسی فراهم می‌کند و به همین جهت تغییر رفتار فروپاشی روانی یک ملت می‌تواند مقدمه‌ای برای فروپاشی سیاسی _ امنیتی و ساختارهای یک کشور و اشغال فیزیکی باشد، به عبارت روشن‌تر از میان راندن تهدیدهای نرم دشمن تنها با بهره‌گیری از (قدرت نرم) و استفاده مطلوب و برنامه‌ریزی شده از (روش‌ها و ابزارهای نرم) فراهم خواهد شد. در جنگ نرم دشمنان به آرامی از داخل جبهه خودی مقاومت مردم را کاهش داده و با ایجاد ترس، دلهره و تغییر در ارزش‌ها و باورها روحیه مردم را

برای پایداری و ایستادگی تضعیف می‌نمایند. (نائینی، ۱۳۸۸: ۹۷)

قدرت نرم و داشتن دیگران به خواستن آنچه شما می‌خواهید است مردم را مجبور به انجام کاری کردن نیست بلکه به همکاری خواندن است. تأکید قدرت نرم بر توانایی شکل‌دهی اولویت‌های دیگران است. قدرت نرم توانایی جذب افراد است و جذابیت نیز اغلب منجر به رضایت می‌شود. قدرت نرم در قالب واژه‌های رفتاری همان قدرت جذب است. (نای ۲۰۰۴ : ۷)

از جمله اموری که در فرایند جنگ نرم مورد توجه واقع می‌شود تضعیف از طریق تزریق تعرفه در جامعه هواداران و حامیان است ایجاد و القای وجود تضاد و تعرفه در جبهه رقیب باعث نبود انسجام و یکپارچگی شده و رقیب را مشغول مشکل‌های درونی جامعه حامیان خود می‌کند و از این طریق از اقتدار و انرژی آن کاسته قدرتش فرسوده می‌گردد. ایجاد تفرقه و تضاد موجب ایجاد گسست شده و در جامعه‌ای که به لحاظ طبیعی این گسست‌ها وجود داشته باشند تقویت می‌شوند. گسست مانند قومیت، مذهب، دین، جنسیت، زبان، نژاد و ... است. (صبوری و مرادی صالح، ۱۳۹۱: ۱۰۵)

میزان اقتدار و سلطه سیاسی یک کشور در جامعه میزان انسجام و همزیستی مسالمت‌آمیز و حفظ هویت و یکپارچگی ملی و میزان تولید و بازتولید هنجارهای سیاسی و به جریان انداختن گفتمان‌های مسلط درون جامعه و در عرصه بین‌المللی و برخورداری از مقبولیت و مشروعیت لازم را می‌توان به‌عنوان شاخص‌های قدرت نرم در این حوزه نام برد. قدرت نرم در این سطح شامل قدرت تأثیرگذاری هنجارهای بر رفتار دیگر بازیگران است که عناصر آن جذابیت فرهنگ ایده سیاسی کارآمد و دیپلماسی فعال است. هدف از تهدید نرم در این سطح تأثیرگذاری بر اندیشه و حوزه شناختی نخبگان و رهبران حریف و همچنین تأثیر بر عزم و اراده آنان است. رهبران و نخبگان سیاسی یک کشور باید از قدرت تحلیل و برآوردهای دقیق از محیط بین‌الملل برخوردار باشند. قدرت نرم در این سطح متأثر از فرهنگ ملی است. فرهنگ ملی مجموعه زیرساخت‌های فکری ارزش بنیادین و رویه‌های رفتاری مردم می‌باشد. (نائینی، ۱۳۸۸: ۱۴۸)

در این پژوهش تعریف عملیاتی جنگ نرم به معنی اعمال قدرت نرم دشمن در قالب روانی و رسانه‌ای (غیر سخت) به منظور تأثیرگذاری، ایجاد خلل، استحاله و اضمحلال ارزش‌ها، باورها، کلیت و اجزای هویت فردی و ملی و انسجام یک کشور تعریف می‌شود.

جدول (۳): جمع‌بندی جنگ / قدرت / تهدید نرم (محقق ساخته)		
اهداف	روش‌ها	حوزه‌های هدف
<p>- تأثیرگذاری بر عقیده، احساس تعامل و رفتار جامعه</p> <p>- دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری</p> <p>- موردقبول یک نظام سیاسی</p> <p>- اعمال قدرت</p> <p>- استحاله فرهنگی - سیاسی</p> <p>- تضعیف عزم و اراده ملت</p>	<p>- اقدام روانی و تبلیغات رسانه‌ای</p> <p>- تخریب و از بین بردن روحیه طرف مقابل</p> <p>- نفوذ در مختصات فکری نخبگان و مسئولین</p> <p>- با روش‌های نرم‌افزارانه در ابعاد سه‌گانه حکومت، اقتصاد و فرهنگ</p> <p>- آماج قرار دادن باور، اندیشه و زیرساخت‌های فکری نظام سیاسی</p> <p>- حذف باورمندی نخبگان و مردم یک نظام سیاسی</p> <p>- به همکاری خواندن مردم نه به اجبار</p> <p>- ایجاد ترس، دلهره و تغییر در ارزش‌ها و باورها، روحیه مردم را برای پایداری و ایستادگی</p> <p>- کاهش روحیه خودباوری و اعتماد به نفس مردم متأثر از فرهنگ ملی</p> <p>- ایجاد و القای وجود تضاد و تعرفه</p> <p>- ایجاد شکاف و تقویت گسست‌ها از طریق تفرقه و تضاد، خصوصاً در جوامعی که به لحاظ طبیعی این گسست‌ها وجود داشته باشند، مانند قومیت، مذهب، دین، جنسیت، زبان، نژاد و ...</p> <p>- تضعیف انسجام و همزیستی مسالمت‌آمیز و خدشه‌دار کردن روند حفظ هویت و یکپارچگی ملی</p> <p>- ایجاد تسلسل در میزان تولید و بازتولید هنجارهای سیاسی و به جریان انداختن گفتمان‌های مسلط درون جامعه و عرصه بین‌المللی و در نهایت کاهش مقبولیت و مشروعیت جامعه.</p>	<p>باور، اندیشه و زیرساخت‌های فکری:</p> <p>- مردم</p> <p>- نخبگان</p> <p>- مسئولین</p>

روش شناسی

روش تحقیق در این پژوهش ترکیبی (کیفی - کمی) و ابزار گردآوری داده‌ها؛ فیش برداری (تحلیل کیفی مطالعات انجام شده) و انجام مصاحبه با تعداد ۲۰ نفر از نخبگان و خبرگان اطلاعاتی - امنیتی آشنا با سه حوزه امنیت ملی، انسجام و همبستگی ملی و جنگ نرم و همچنین توزیع پرسشنامه بر اساس شاخص‌ها و مولفه‌های استخراج شده در تحقیق، بوده است. روایی این تحقیق از دو روش صورت پذیرفته است؛ روایی صوری که در آن از نظر و دیدگاه صاحب نظران در مورد محتوای سؤالات پرسشنامه استفاده شد و روایی سازه که بر مبنای آن از روش تحلیل عاملی به منظور تعیین میزان پوشش و ارزیابی متغیرهای پژوهش انجام گردید. به عبارتی دیگر برای به دست آوردن روایی پرسشنامه، سؤالات آن در اختیار کارشناسان مربوطه قرار گرفته و طی جلسه‌ای نسبت به استانداردسازی آن اقدام و توسط متخصصین بازنویسی و تأیید شده است. پس از تدوین پرسشنامه و برای اندازه‌گیری پایایی آن نیز، به نمونه آماری پژوهش حاضر پرسشنامه ارائه گردید و داده‌های حاصله از طریق شیوه آلفای کرونباخ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت که ضریب آلفای کرونباخ کل که برابر با ۰/۹۳ بوده مؤید این ادعاست که پرسشنامه تهیه شده از پایایی بالایی برخوردار است.

تجزیه و تحلیل

بنابراین با عنایت به اهداف، روش‌ها و حوزه‌های هدف جنگ / قدرت / تهدید نرم بیان شده، می‌توان چالش‌های پیش روی انسجام ملی کشور برای مقابله با جنگ نرم دشمنان را در دودسته ذیل تقسیم‌بندی کرد:

۱- چالش‌های درونی

الف- تضعیف ارزش‌ها

ب- بی‌اعتمادی مردم و مسئولان نسبت به یکدیگر

ج- تفرقه و ایجاد تنش بین مردم و مسئولان

د- رسانه‌ها (محرابی، ۱۳۸۸: صص ۴۹-۴۸)

۲- چالش‌های بیرونی

چالش‌های بیرونی مبتنی بر قدرت نرم با تکیه بر اقدامات فرهنگی و سیاسی و عملیات روانی صورت می‌پذیرد (همان، ۴۹)

بنابراین می‌توان عوامل مؤثر کاهش سطح انسجام و همبستگی ملی در جامعه را به شرح ذیل بیان

کرد:

۱- ترکیب نامتوازن و نامتجانس ملی: استقرار اقلیت‌ها در بخش حاشیه‌ای کشور و مجاورت دنباله‌های فرامرزی برخوردار از دولت مستقل ملی، ضریب آسیب‌پذیری دولت ملی و سرزمین ایران را بالا برده است.

۲- ساختار توپوگرافی ایران: ساختار توپوگرافی منسجم و گسیخته موجبات شکل‌دهی و تقویت خرده‌فرهنگ‌ها را فراهم آورده است.

۳- توازن در مشارکت ملی اقلیت‌ها (توزیع ناعادلانه قدرت): بخش‌های پیرامونی سهم کمتری نسبت به بخش‌های مرکزی در ایفای نقش ملی دارند و بخش مرکزی به علت پاره‌ای تمایلات واگرایانه به بخش پیرامونی دیدگاهی توأم با بدبینی دارد از این‌رو تعامل ملی بین این دو بخش به‌خوبی برقرار نمی‌شود.

۴- بی‌عدالتی جغرافیایی و فضایی: ایران دارای ساختار فضایی مرکز پیرامونی هم در مقیاس ملی و هم در مقیاس منطقه‌ای و محلی است در سطح کلان ملی بخش مرکزی در مقایسه با بخش پیرامونی از توسعه‌یافتگی بیشتر و درجه دسترسی بالاتر به مزایای توسعه و منابع ملی برخوردار است.

۵- تعارض فرهنگی بین نسل‌ها (گسست نسلی): (نسل) در جمعیت‌شناسی به گروهی از افراد اطلاق می‌شود که مرحله‌ای از حیات را با یکدیگر آغاز کرده یا پایان داده باشند گروهی که در یک‌زمان فارغ‌التحصیل می‌شوند گروهی که در زمانی بالنسبه نزدیک به هم به دنیا آمده یا ازدواج کرده‌اند (صالحی امیری، ۱۳۸۸: ۱۲۵)

در ایران امروز می‌توان از سه نسل سخن گفت:

الف: نسلی که گروه سنی ۵۵ سال و بیشتر را شامل می‌شود (نسل قبل از انقلاب) ب: گروه سنی ۵۴ - ۳۰ سال (نسل انقلاب و جنگ) و ج: گروه سنی ۲۹ - ۱۵ سال (نسل سوم) در تحقیقات پیمایش ملی در سال ۱۳۸۲ صورت گرفت درجه اعتماد بین دولت و ملت، وفاداری به اجتماع ملی، مشارکت، تقویت هویت ملی، احساس برابری و .. در کشور سنجدیده شد با بررسی این تحقیقات به این نتیجه می‌رسیم که میزان وفاداری به اجتماع ملی و افتخار به ایرانی بودن در میان افراد بالای ۵۵ سال سه برابر نسل سوم است که این میزان نیز با افزایش میزان تحصیلات در افراد نتیجه معکوس دارد

۶- همسایگی قوم‌های هم‌زبان ایرانی با کشورهای همسایه: همانند کردها در هم‌جواری با

کردستان عراق و آذری‌ها در هم‌جواری با آذربایجان و ترکیه و ...

۷- توسعه ناموزون و نابرابرهای منطقه‌ای: شرایط طبیعی و جغرافیایی شرایط جمعیتی، ساختار برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری‌ها و سیر و جهت سرمایه‌گذاری‌های خصوصی برای برخی از مناطق کشور توسط اقتصادی و برای شماری دیگر از مناطق، عدم توسعه و فقر را به همراه دارد.

۸- توزیع ناعادلانه ثروت: نارسایی و ضعف در تولید و توزیع کالاهای اساسی جامعه عدم رفع نیازهای اساسی مردم را به دنبال دارد.

۹- احساس کسر منزلت و حاکم بودن احساس محرومیت نسبی و کم‌توجهی (عنصر ناکامی) از جانب مرکز (پایین بودن میزان قرینگی روابط اجتماعی به دلیل عدم توزیع مناسب منزلت اجتماعی و احساس محرومیت اجتماعی)

۱۰- احساس ناامنی مالی، جانی، فکری و جمعی به‌خصوص در سطح نخبگان

۱۱- پایین بودن میزان و شعاع اعتماد اجتماعی در جامعه بین مردم از یکسو، بین مردم و دولت از سوی دیگر (ضعف در جامعه‌پذیری)

۱۲- عدم رعایت قوانین مکتوب و غیرمکتوب از سوی دولت‌مردان و ابزار گونگی قوانین. (همان، ۱۲۸)

اگرچه پاره‌ای از موارد بالا می‌تواند با اغراق بیان شده باشد ولی توجه به این عوامل به‌عنوان بالقوه و بالفعل می‌تواند در مطالعه و تبیین الگوی انسجام ملی ایران نقش مؤثری ایفا نماید.

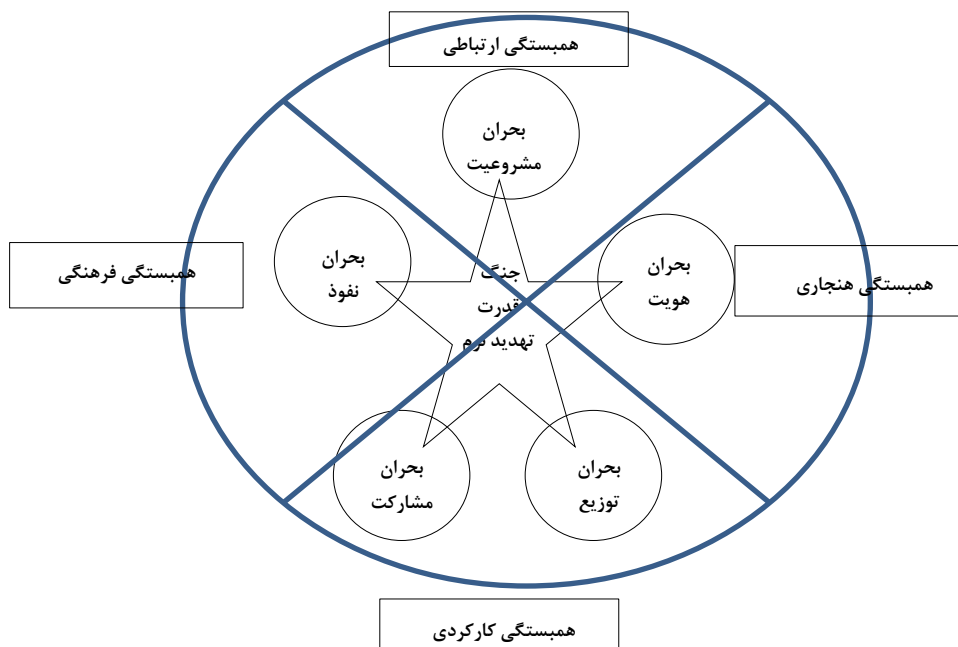
انسجام ملی زمانی تحقق می‌یابد که همبستگی هم در بعد ذهنی و هم در بعد عینی و در سطوح گروه‌ها و نهادها برقرار شود. بر این اساس، چهارگونه همبستگی را در سطح اجتماعی می‌توان از یکدیگر تمیز داد که عبارتند از همبستگی فرهنگی که به معنای اشتراک کلی در ارزش‌هاست؛ همبستگی هنجاری یا هماهنگی میان ارزش‌های فرهنگی و شیوه‌های رفتار و یا نهادینه شدن ارزش‌ها؛ همبستگی ارتباطی به معنای گسترش ارتباطات در کل سیستم اجتماعی و همبستگی کارکردی که متضمن وابستگی متقابل اجزای نظام یا عدم تغایر میان آن‌هاست. (پورسعید، ۱۳۸۶: صص ۴۳-۴۴)

درنهایت بر مبنای تحلیل محتوایی صورت پذیرفته می‌توان مقوله‌های مستخرج را جهت ارائه الگوی راهبردی و تبیین عوامل و مؤلفه‌های همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور مؤثر در مقابله با جنگ نرم دشمنان به شرح ذیل دسته‌بندی کرد:

جدول (۴): استخراج مقوله‌ها به منظور ترسیم الگوی راهبردی همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور مؤثر در مقابله با جنگ نرم دشمنان بر مبنای شاخص‌های مؤثر (محقق ساخته)					
اهداف	شاخص‌ها	مقوله‌ها	اهداف	شاخص‌ها	مقوله‌ها
اهداف، روش‌ها و حوزه‌های هدف جنگ / قدرت / تهدید نرم	تخریب و از بین بردن روحیه طرف مقابل	فرهنگ، تاریخ و تمدن	اهداف و مؤلفه‌های مؤثر در انسجام ملی	اقدام روانی و تبلیغات رسانه‌ای از سوی مهاجم بر جامعه هدف	همبستگی هنجاری همبستگی کارکردی همبستگی فرهنگی همبستگی ارتباطی
	تأثیرگذاری بر عقیده، احساس تعامل و رفتار جامعه	هویت هستی‌شناختی (دینی)، هویت جامعه‌شناختی (ملی) و هویت انسان‌شناختی (قومی)		محروریت انسجام در بحث اقوام و قومیت رقیب حاکمیت ملی	
	خدشه‌دار کردن روند حفظ هویت و یکپارچگی ملی و ایجاد تسلسل در میزان تولید و بازتولید هنجارهای سیاسی و عرصه بین‌المللی و در نهایت کاهش مقبولیت و مشروعیت جامعه.	«تأمین امنیت اجتماعی گروه‌های قومی»، «گسترش سرمایه اجتماعی در میان اقوام»، «ارتقاء ظرفیت راهبردی زبان فارسی به مثابه زبان ارتباطی» و «الحاق به کنوانسیون جهانی تنوع فرهنگی»		عوامل قدرت ملی: اقتصادی، نظامی، فرهنگی، اجتماعی، علمی، سیاسی، سرزمینی، قضایی و فرامرزی	
	اعمال قدرت با روش‌های نرم‌افزارانه در ابعاد سه‌گانه حکومت، اقتصاد و فرهنگ	عوامل قدرت ملی: اقتصادی، نظامی، فرهنگی، اجتماعی، علمی، سیاسی، سرزمینی، قضایی و فرامرزی		هویت جمععی: مجموعه‌ای به‌هم پیوسته از فرهنگ، تاریخ، سیاست و جغرافیا	
	آماج باور، اندیشه و زیرساخت‌های فکری نظام سیاسی	اعتماد پایه اساسی نظم اجتماعی داخلی و اجتماعی - اعتماد و همکاری برای تحصیل امنیت (تاریخ مشترک) (دین مشترک) (نژاد مشترک) و (حس میهن‌دوستی)		اعتماد پایه اساسی نظم اجتماعی داخلی و اجتماعی - اعتماد و همکاری برای تحصیل امنیت (تاریخ مشترک) (دین مشترک) (نژاد مشترک) و (حس میهن‌دوستی)	
	حذف باورمندی نخبگان و مردم یک نظام سیاسی	(زبان غیرمشترک) (قوم‌گرایی بالا) (تبار غیرمشترک) (تحریک‌های کشورهای هم‌جوار) (انزوای سیاسی و اجتماعی) (محروریت اقتصادی، بهداشتی و آموزشی)		اعتماد پایه اساسی نظم اجتماعی داخلی و اجتماعی - اعتماد و همکاری برای تحصیل امنیت (تاریخ مشترک) (دین مشترک) (نژاد مشترک) و (حس میهن‌دوستی)	
	تضعیف عزم و اراده ملت	عوامل قدرت ملی: اقتصادی، نظامی، فرهنگی، اجتماعی، علمی، سیاسی، سرزمینی، قضایی و فرامرزی		اعتماد پایه اساسی نظم اجتماعی داخلی و اجتماعی - اعتماد و همکاری برای تحصیل امنیت (تاریخ مشترک) (دین مشترک) (نژاد مشترک) و (حس میهن‌دوستی)	
	عدم اجبار و به همکاری خواندن مردم	اعتماد پایه اساسی نظم اجتماعی داخلی و اجتماعی - اعتماد و همکاری برای تحصیل امنیت (تاریخ مشترک) (دین مشترک) (نژاد مشترک) و (حس میهن‌دوستی)		اعتماد پایه اساسی نظم اجتماعی داخلی و اجتماعی - اعتماد و همکاری برای تحصیل امنیت (تاریخ مشترک) (دین مشترک) (نژاد مشترک) و (حس میهن‌دوستی)	
	ایجاد ترس، دلهره و تغییر در ارزش‌ها	اعتماد پایه اساسی نظم اجتماعی داخلی و اجتماعی - اعتماد و همکاری برای تحصیل امنیت (تاریخ مشترک) (دین مشترک) (نژاد مشترک) و (حس میهن‌دوستی)		اعتماد پایه اساسی نظم اجتماعی داخلی و اجتماعی - اعتماد و همکاری برای تحصیل امنیت (تاریخ مشترک) (دین مشترک) (نژاد مشترک) و (حس میهن‌دوستی)	

جدول (۴): استخراج مقوله‌ها به منظور ترسیم الگوی راهبردی همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور مؤثر در مقابله با جنگ نرم دشمنان بر مبنای شاخص‌های مؤثر (محقق ساخته)

اهداف	شاخص‌ها	مقوله‌ها	اهداف	شاخص‌ها	مقوله‌ها
	و باورها			و باورها	
	ایجاد و القای وجود تضاد و تعریف (مشغول مشکل‌های درونی)			ایجاد شکاف و تقویت گسست‌ها از طریق تفرقه و تضاد، مانند قومیت، مذهب، دین، جنسیت، زبان، نژاد و ...	
	دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری نظام سیاسی			دگرگونی در هویت فرهنگی و الگوهای رفتاری نظام سیاسی	
	کاهش روحیه خودباوری و اعتماد به نفس مردم			کاهش روحیه خودباوری و اعتماد به نفس مردم	
	نابرابری				
	فرآیند تمرکز اجتماعی، فرآیند تمایز پذیری و فرآیند انسجام				
	متأثر شدن اعتقادهای مذهبی از اعتقادهای تعرض، تضعیف نقش و کارکرد زبان ملی، تضعیف تاریخ و بنیان‌های تمدنی مشترک یک ملت				
	کاریزمانیکی: احساس خوب نسبت به شخصیت اخلاقی فرد و وجهه اجتماعی				
	مذهب، زبان و نظام تقسیم‌کار				

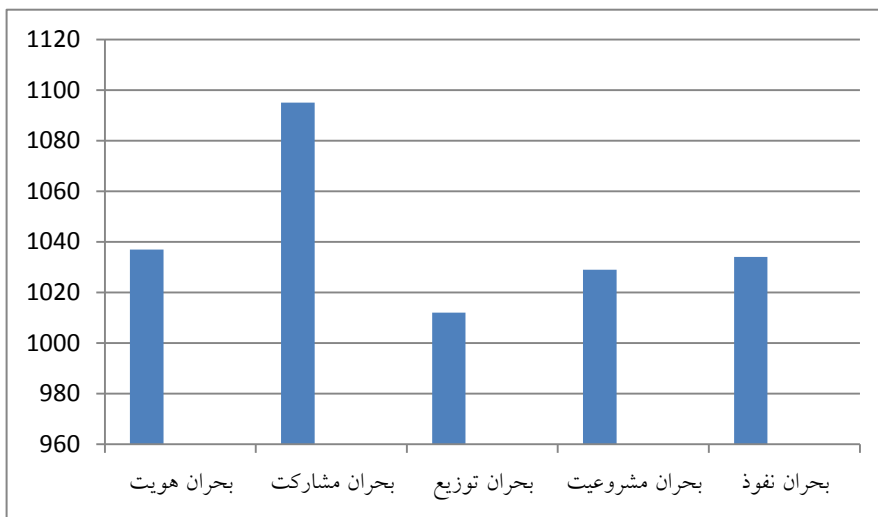
شکل (۱): الگوی مفهومی تحقیق

جدول (۵): احصاء و ارزیابی نظرات صاحب‌نظران پیرامون میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مؤلفه‌ها و عوامل احصاء شده بر هم

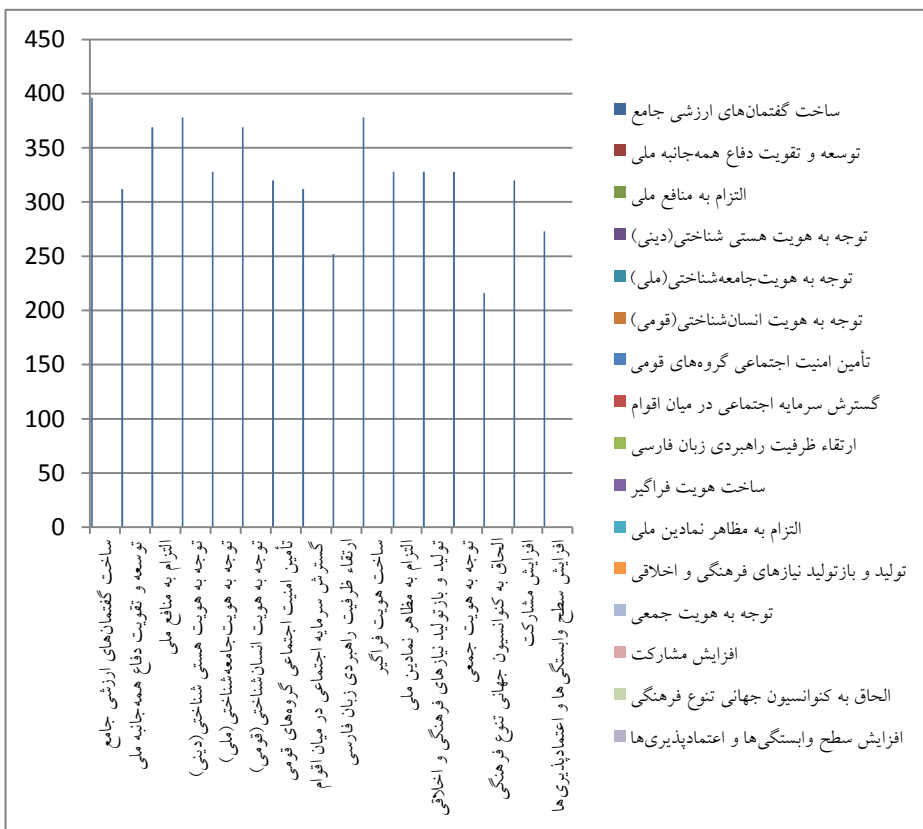
جمع‌بندی	بحران‌ها در قالب جنگ نرم دشمنان										وزن	عوامل و مؤلفه‌های مؤثر در مقوله‌های انسجام و همبستگی ملی (کارکردی - هنجاری - فرهنگی - ارتباطی)
	توزیع		نفوذ		مشارکت		مشروعیت		هویت			
	پس‌نگرایی	اهمیت	پس‌نگرایی	اهمیت	پس‌نگرایی	اهمیت	پس‌نگرایی	اهمیت	پس‌نگرایی	اهمیت		
۳۹۶	۷۲	۸	۸۱	۹	۸۱	۹	۸۱	۹	۸۱	۹	۹	ساخت گفتمان‌های ارزشی جامع
۳۱۲	۵۶	۷	۷۲	۹	۶۴	۸	۶۴	۸	۵۶	۷	۸	توسعه و تقویت دفاع همه‌جانبه ملی
۳۶۹	۸۱	۹	۷۲	۸	۷۲	۸	۷۲	۸	۷۲	۸	۹	التزام به منافع ملی
۳۷۸	۷۲	۸	۷۲	۸	۸۱	۹	۷۲	۸	۸۱	۹	۹	توجه به هویت هستی‌شناختی (دینی)
۳۲۸	۶۴	۸	۷۲	۹	۶۴	۸	۶۴	۸	۶۴	۸	۸	توجه به هویت جامعه‌شناختی (ملی)
۳۶۹	۷۲	۸	۷۲	۸	۸۱	۹	۷۲	۸	۷۲	۸	۹	توجه به هویت تبارشناختی (قومی)
۳۲۰	۶۴	۸	۶۴	۸	۷۲	۹	۶۴	۸	۵۶	۷	۸	تأمین امنیت اجتماعی گروه‌های قومی
۳۱۲	۶۴	۸	۵۶	۷	۷۲	۹	۶۴	۸	۵۶	۷	۸	گسترش سرمایه اجتماعی در میان اقوام
۲۵۲	۴۹	۷	۴۹	۷	۴۹	۷	۴۹	۷	۵۶	۸	۷	ارتقاء ظرفیت راهبردی زبان فارسی
۳۷۸	۷۲	۸	۷۲	۸	۸۱	۹	۷۲	۸	۸۱	۹	۹	ساخت هویت فراگیر
۳۲۸	۶۴	۸	۶۴	۸	۷۲	۹	۶۴	۸	۶۴	۸	۸	التزام به مظاهر نمادین ملی
۳۲۸	۵۶	۷	۵۶	۷	۷۲	۹	۷۲	۹	۷۲	۹	۸	تولید و بازتولید نیازهای فرهنگی و اخلاقی
۳۲۸	۶۴	۸	۶۴	۸	۶۴	۸	۶۴	۸	۷۲	۹	۸	توجه به هویت جمعی
۳۲۰	۶۴	۸	۶۴	۸	۷۲	۹	۶۴	۸	۵۶	۷	۸	افزایش مشارکت
۲۱۶	۴۲	۷	۴۸	۸	۴۲	۷	۴۲	۷	۴۲	۷	۶	الحاق به کنوانسیون جهانی تنوع فرهنگی
۲۷۳	۵۶	۸	۵۶	۸	۵۶	۸	۴۹	۷	۵۶	۸	۷	افزایش سطح وابستگی‌ها و اعتمادپذیری‌ها
--	۱۰۱۲	--	۱۰۳۴	--	۱۰۹۵	--	۱۰۲۹	--	۱۰۳۷	--	--	جمع‌بندی

نمره پاسخگویی

نمودار (۱): میزان تأثیرپذیری بحران‌ها از عوامل و مؤلفه‌های انسجام و همبستگی ملی احصاء شده از نظر خبرگان

نمودار (۲): میزان تأثیرگذاری عوامل و مؤلفه‌های انسجام و همبستگی ملی احصاء شده در بحران‌ها از نظر خبرگان

نتیجه‌گیری

بر مبنای آنچه ارائه شد، پنج بحران در قالب جنگ نرم دشمنان به شرح ذیل برای کشور ج.ا.ایران متصور شد:

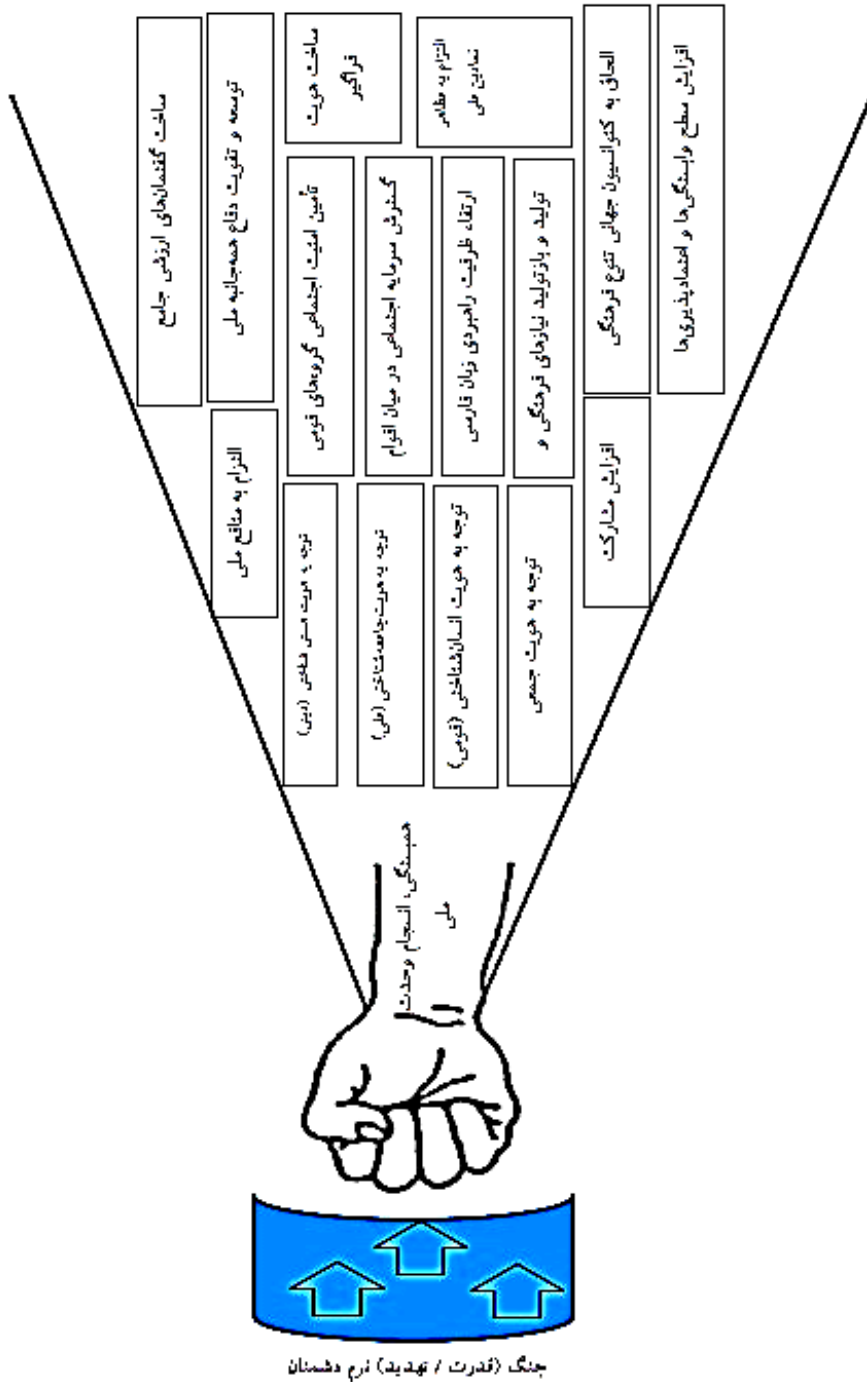
جدول (۶): بحران‌های قابل ایجاد بر مبنای به‌کارگیری جنگ (قدرت / تهدید) نرم از سوی دشمنان علیه ما بر اساس کاهش قدرت نرم کشور			
شیوه	هدف / سرمایه‌گذاری دشمن	ابعاد بحران	
از سوی دشمنان علیه کشور بر اساس کاهش قدرت نرم کشور به‌کارگیری جنگ (قدرت / تهدید) نرم	افزایش احساسات مربوط به سرزمین و رابطه فضای جغرافیایی با احساسات ناسیونالیستی	برانگیختن شکاف‌های قومی، نژادی، مذهبی و ... و فقدان همه عوامل پیونددهنده هویت‌های فروملی	بحران هویت
	گسترش ساختار اجتماعی نامتوازن که مانع وحدت ملی کارآمد گردد	تعارض بین هویت‌های قومی یا دیگر هویت‌های فرو ملی و عدم تعهد به یک هویت ملی مشترک	بحران هویت
	پیامدهای روان‌شناسانه تغییر اجتماعی سریع و احساسات دوگانه در قبال بیگانگان	تحریف و تحقیر تاریخ و افتخارات ملی	بحران هویت
	ایجاد شکاف بین مردم و رهبران		بحران مشروعیت
	فقدان حمایت مردمی و مشروعیت بخشی به تصمیمات رهبران و شکل‌گیری نافرمانی‌های مدنی در یک جامعه		بحران مشارکت
	انگیزه زدایی و دلسرد کردن مردم برای حضور در عرصه‌های تعیین‌کننده کشور		بحران مشارکت
توزیع نامناسب ثروتشان اجتماعی و امنیت		بحران توزیع	
تلاش برای تأثیرگذاری بر اراده و تصمیمات نخبگان و رهبران با ارباب و تطمیع		بحران نفوذ	

که با بررسی نظرات صاحب‌نظران مشخص گردید بحران مشارکت، بحران هویت، بحران نفوذ،

بحران مشروعیت و بحران توزیع به ترتیب بحران‌های تأثیرپذیر از عوامل و مؤلفه‌های احصاء شده همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور می‌باشند که در برابر جنگ نرم دشمنان در این پنج حوزه بحران مؤثر هستند.

ضمن اینکه در بین عوامل احصاء شده ساخت گفتمان‌های ارزشی جامع، توجه به هویت هستی‌شناختی (دینی)، ساخت هویت فراگیر، التزام به منافع ملی، توجه به هویت انسان‌شناختی (قومی)، توجه به هویت جامعه‌شناختی (ملی)، از مهم‌ترین عوامل و مؤلفه‌های احصاء شده همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور می‌باشند که تأثیرگذار در مدیریت بحران‌های قابل ایجاد از طریق جنگ نرم دشمنان هستند.

بنابراین الگوی بومی با رویکرد ایجاد همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور مؤثر در مقابله با جنگ نرم دشمنان را به شرح شکل (۲) می‌توان ارائه کرد که عوامل عنوان‌شده در بالا از اولویت بالاتری در کنترل بحران و پیش‌گیری از ایجاد آن برخوردار بوده که بر مبنای آن پیشنهادهایی با رویکرد راه‌کارهای عملی به‌کارگیری ظرفیت‌های داخلی کشور در حوزه‌های همبستگی، انسجام و وحدت ملی در برابر جنگ نرم دشمنان در انتهای مقاله ارائه شده است.

شکل (۳): الگوی بومی با رویکرد ایجاد همبستگی، انسجام و وحدت ملی در ظرفیت‌های داخلی کشور مؤثر در مقابله با جنگ نرم دشمنان

پیشنهادها:

راهکارهای زیر به منظور

در مجموع و با بررسی‌های انجام شده می‌توان عوامل مندرج در نتیجه‌گیری که به منظور حفظ و ارتقاء همبستگی، انسجام و وحدت ملی ظرفیت‌های داخلی کشور در مقابله با جنگ نرم دشمنان ارائه شده است در سه گروه زیر دسته بندی نمود:

۱- توجه به عوامل ساختاری سازنده انسجام و وحدت ملی:

در برگیرنده عواملی چون توسعه و تقویت دفاع همه جانبه ملی، تأمین امنیت اجتماعی گروه‌های قومی، افزایش مشارکت الحاق به کنوانسیون جهانی تنوع فرهنگی، افزایش سطح وابستگی‌ها و اعتمادپذیری‌ها خواهد بود.

۲- توجه به عوامل ارزشی و هویتی سازنده انسجام ملی:

توجه به هویت هستی‌شناختی (دینی)، توجه به هویت جامعه‌شناختی (ملی)، ساخت‌گفتمان ارزشی جامع، توجه به هویت انسان‌شناختی (قومی)، ساخت هویت فراگیر، توجه به هویت جمعی، تولید و بازتولید نیازهای فرهنگی و اخلاقی از شاخص‌هایی هستند که در این دسته مورد توجه قرار می‌گیرند.

۳- ارتقاء هویت اسلامی - ایرانی:

التزام به مظاهر نمادین ملی، التزام به منافع ملی، ارتقاء ظرفیت راهبردی زبان فارسی، گسترش سرمایه اجتماعی در میان اقوام در این گروه قابل جمع بندی هستند.

منابع و مأخذ:

- الف) منابع فارسی
- قرآن کریم، ترجمه آیت‌الله مکارم شیرازی
- صحیفه نور، جلد‌های ۷-۱۵-۱۶-۱۸ و ۲۱، نرم‌افزار به‌سوی نور (۳)، سازمان فرهنگی خانواده سپاه
- افتخاری، اصغر. (۱۳۷۷). ظرفیت طبیعی امنیت، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره ۲
- امیدی، علی. (۱۳۸۵). تأثیر ژئوپلیتیک در رخوت همگرایی اکو و بالندگی آ.سه. آن، فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره ۲
- چلبی، مسعود. (۱۳۷۹). جامعه‌شناسی نظم، تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی، تهران، نشر نی
- سعدآبادی، علی‌اصغر. پورعزت، علی‌اصغر. عباسی، طیبه. (۱۳۹۲). شناسایی مؤلفه‌های همبستگی ملی در اقوام ایرانی، فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۴۲
- پورسعید، فرزاد. (۱۳۸۶). گوناگونی و انسجام ملی در جامعه ایرانی، مجله مطالعات راهبردی، شماره ۳۵
- جهان‌بین، فرزاد. (۱۳۸۳). امیرالمؤمنین (علیه السلام) و رویکرد به حکومت، روزنامه رسالت ۱۸ مهر
- حافظ‌نیا، محمد. (۱۳۷۹). مبانی مطالعات سیاسی و اجتماعی، جلد دوم، قم، سازمان حوزه‌ها و مدارس علمیه خارج از کشور
- دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۴۹). لغت‌نامه فارسی، چاپ فرانکلین
- روشندل، جلیل. (۱۳۸۸). امنیت ملی و نظام بین‌الملل، تهران، انتشارات سمت
- روح‌الامینی، محمود. (۱۳۷۲). زمینه فرهنگ شناسی، تهران، انتشارات عطار
- زهیری، علیرضا. (۱۳۸۴). چیستی هویت ملی، مجله علوم سیاسی دانشگاه باقرالعلوم (علیه السلام)، شماره ۲۹
- سلطانی رنایی، سید مهدی (۱۳۸۶) نگرشی به جایگاه و مفهوم قرآنی اتحاد ملی، مجله طلوع، شماره ۲۴
- شارع‌پور، محمود (۱۳۷۹) هویت سیاسی-فرهنگی شهروندان و ملت‌ها در عصر جهانی‌شدن، مجله مطالعات ملی، شماره ۴

- شایان فر، سامان، (۱۳۸۷) وحدت و امنیت ملی از دیدگاه مقام معظم رهبری، ماهنامه حوزه اندیشه، شماره ۵
- صالحی امیری، سید رضا. (۱۳۸۸). انسجام ملی و تنوع فرهنگی، تهران، نشر پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام
- صبوری، محمدحسن. مرادی صالح، علیرضا. (۱۳۹۱)، پدافند غیرعامل در جنگ نرم، فصلنامه پدافند غیرعامل و امنیت، شماره ۲
- عبدا... خانی، علی. (۱۳۸۳)، نظریه‌های امنیت مقدمه‌ای بر طرح‌ریزی دکترین امنیت ملی (۱)، تهران، انتشارات ابرار معاصر
- فیروزآبادی، سیدحسن، رضاییان، مهدی (۱۳۹۰)، راهبردهای ارتقای اعتمادبه‌نفس ملی در گفتمان فرهنگی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی)، مجله مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره ۴۴
- قائدان، اصغر، (۱۳۸۶)، اتحاد ملی و انسجام اسلامی در قرآن و سیره نبوی، مجله مطالعات راهبردی بسیج، شماره ۳۴
- کالینز، جان. ام (۱۳۷۰)، استراتژی بزرگ: اصول و رویه‌ها، ترجمه کورش بایندر، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه
- کلبعلی، امیر. (۱۳۸۶)، تأثیر آشنایی با تاریخ، فرهنگ و تمدن اسلامی ایرانی در اتحاد ملی و انسجام اسلامی، مجله تاریخ‌پژوهی، شماره‌های ۳۲ و ۳۳
- محبیان، امیر. (۱۳۸۷). دیدگاه‌های نظری پدافند غیرعامل، گردآوری محسن فردرو، انتشارات امیدوار
- محرابی، علیرضا. (۱۳۸۷). بررسی و تبیین مؤلفه‌های انسجام ملی، تهران، نشر پژوهشکده تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام
- مینایی، حسین. زهدی، یعقوب. (۱۳۹۱)، بررسی میزان تأثیر انسجام اجتماعی و تغییرات جمعیتی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۳۹
- مقصودی، مجتبی. (۱۳۸۰). تحولات قومی در ایران، علل و زمینه‌ها، نشر موسسه مطالعات ملی
- نائینی، علی محمد. (۱۳۸۸). بررسی ماهیت، ابعاد و حوزه‌های تأثیر تهدیدهای نرم غرب علیه جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۲۵
- نقیب السادات، سیدرضا. حیات مقدم، امیر. قدسی، امیر. (۱۳۹۱) بررسی نقش و جایگاه اقوام در

۱۴۲ فصلنامه امنیت ملی، سال ششم، شماره بیستم، تابستان ۱۳۹۵ →

ساختار دفاعی کشور. فصلنامه راهبرد دفاعی، شماره ۴۰

– هادی، قربانعلی، (۱۳۸۶)، انسجام و اتحاد اسلامی در قرآن و حدیث، مجله سفیر، شماره ۴

ب) منابع لاتین:

– Nye, Joseph S. (2004), *Soft Power: the changing nature of American Power*, New York, Basic Books.